

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Розвиток пенсійної системи України»

Студента 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Кононенко Ірини
Валеріївни

Науковий керівник к.е.н., доцент

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
1.1. Сутність забезпечення соціального захисту населення та особливості розвитку пенсійної системи в Україні	6
1.2. Завдання та функції Пенсійного фонду України	11
РОЗДІЛ 2. СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	
2.1. Основні джерела формування доходів та структура видатків Пенсійного фонду України	16
2.2. Планування доходів та фінансове забезпечення витрат Пенсійного фонду України	25
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	
3.1. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення	32
3.2. Шляхи адаптації сучасних підходів розвитку пенсійної системи в Україні	40
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	58

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення в Україні є основним складником системи соціального захисту населення і охоплює непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким здійснюються у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій та державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та інвалідам. Конституцією України проголошено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законодавством України. Пенсії та інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Тож, головним завданням, яке поставлене перед пенсійною системою України, є достойне забезпечення працюючого населення впевненістю в завтрашньому дні та надання особам похилого віку необхідного рівня пенсійних виплат для задоволення споживчих потреб відповідно до соціально-економічного рівня країни в цілому. На сьогоднішню пенсійна система України знаходиться в стані трансформації та є досить незадовільною, насамперед із-за недостатнього фінансування для забезпечення її досконалого та ефективного функціонування. Якщо, станом на даний період, не прийняти кардинальних змін щодо перебудови чинної пенсійної системи, котра побудована, безпосередньо, на внесках доходів працюючого населення, то отримаємо, як і раніше, дефіцитну і не здатну справедливо забезпечити виплати для всіх пенсіонерів, фінансово-економічну систему.

Питання розвитку пенсійної системи завжди були актуальними та розглядалися у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: Р. Барро, Н. Болотіна, В. Буряка, С. Березіної, С. Вегера, Н. Волгіна, М. Вінера, І. Гнибіденко, І. Гуменюк, П. Голиша, Ю. Діденко, Б. Зайчука, О. Зарудного, Дж. М. Кейнса, Е. Лібанової, Г. Мактаггарта, В. Новікова, І. Оклей, О. Палій, В. Рудник, В. Роїка, С. Синчук, Е. Фулту, Р. Хольцмана, О. Хмелецька, І. Чугунова, А. Якимів, І. Ярошенко та інші.

Сьогодні питання забезпечення соціальних гарантій населення є досить складним та необхідним у вирішенні задля подальшого розвитку життєвого рівня вищезазначених осіб. Пенсійна система на сьогоднішній час не в змозі забезпечити пенсіонерам гідне життя і тому потребує перегляду та реформування. Також є невирішені питання zostалися не до кінця дослідженими та стосуються в першу чергу: оптимального пенсійного віку для населення; відповідно оптимального розміру пенсійних відрахувань; розмір пенсії, що в подальшому забезпечить гідний рівень життя; подолання фінансового дефіциту Пенсійного фонду України; можливість активно впровадити другий та третій рівень пенсійної системи; запобігти погіршенню законодавчого регулювання діяльності Пенсійного фонду України та вдосконалити його. Наведені питання в цілісності складають одну очевидну актуальність дослідження розвитку пенсійної системи в Україні.

Мета дослідження. Метою випускової кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку пенсійної системи в Україні.

Завдання дослідження. Відповідно до мети дослідження передбачено вирішення таких завдань теоретичного, методичного та прикладного характеру:

- обґрунтувати сутність забезпечення соціального захисту населення та особливості розвитку пенсійної системи;
- узагальнити завдання та функції Пенсійного фонду України;
- проаналізувати основні джерела формування доходів Пенсійного фонду України та обґрунтувати структуру видатків фонду;
- оцінити планування доходів та проаналізувати фінансове забезпечення видатків Пенсійного фонду України;
- визначити сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення;
- розробити шляхи адаптації сучасних підходів розвитку пенсійної системи в Україні.

Об'єктом дослідження випускової кваліфікаційної роботи є процес розвитку пенсійної системи України.

Предметом дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти, що розроблені у сфері розвитку пенсійної системи України.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження склали діалектичний і системний підхід, теоретичні положення сучасної економічної теорії, теорії фінансів, законодавча база, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених і фахівців у сфері державних фінансів. У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи: теоретичне узагальнення та порівняння при вивченні теоретичних основ; статистичного та графічного аналізу з метою розроблення аналізу та моніторингу показників; економетричні методи з метою розроблення методичних рекомендацій та прогнозування.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в запропонованні:

- вдосконалення законодавства, яким керується діяльність Пенсійного фонду України;
- підняття пенсій до рівня прожиткового мінімуму;
- можливість отримання пенсій тільки після відпрацювання трудового стажу установленого законодавством;
- зниження податкового тягаря, з метою збільшення можливостей для населення вкладати кошти в другий та третій рівні пенсійної системи;
- надати державою можливість розвитку системи недержавного пенсійного страхування;
- зробити всі соціальні пенсії на одному рівні для всіх;

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення, рекомендації, пропозиції та прогнозні дані розроблені автором та висновки даної випускової кваліфікаційної роботи мають практичне значення у процесі удосконалення механізму фінансового забезпечення та покращення системи пенсійного забезпечення в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність забезпечення соціального захисту населення та особливості розвитку пенсійної системи в Україні

Старіння населення є однією з найбільших проблем, яку переживають пенсійні системи у всьому світі. Організація фінансування пенсійних витрат для різних верств населення має важливе значення в структурі державних фінансів. Система пенсійного обслуговування є складною і має різні форми фінансування. Крім державних установ у наданні послуг з мобілізації фінансових ресурсів і організації виплати пенсій беруть участь і недержавні юридичні особи. Практика розвитку пенсійного забезпечення виявила також доцільність використання обов'язкового і добровільного формування пенсійних фондів. В умовах недостатності фінансових ресурсів держава має забезпечити виплату громадянам мінімальних доходів із виходом на пенсію.

Пенсійна система України перебуває у складному становищі, яке проявляється у двох аспектах. По-перше, на сьогодні середній розмір пенсії пересічного українця надто низький, в порівнянні з іншими країнами, і в першу чергу залишає бажати кращого. По-друге, враховуючи плани на довгострокову перспективу, дана тенденція пов'язана з демографічними факторами, котрі в подальшому можуть погіршитися настільки, що сьогоднішній рівень добробуту, з об'єктивних причин, буде недосяжним для пенсіонера. З іншого боку, з огляду рівня сьогоднішніх пенсій, видно, що вони не мають достатньої залежності між трудовим внеском працівника, який робив внески під час своєї активної трудової діяльності, та обсягом матеріальної винагороди в старості.

Завдання системи соціального захисту в ринковій економіці полягає у забезпеченні ресурсів, можливостей та методів відвернення, обмеження чи реабілітації небажаних наслідків ринкової конкурентної діяльності. Оптимальний

соціальний захист є головною складовою соціальної безпеки держави. Тож, *соціальна безпека* – це такий стан життєдіяльності людини в суспільстві, який характеризується стійкістю щодо впливу тих факторів, які створюють загрозу падіння рівня та якості її життя. Соціальна безпека має на меті:

- недопущення умов, які можуть призвести до зниження рівня та якості життя людини;
- реальну наявність соціальних перспектив для всіх верств населення;
- гарантування соціальної захищеності людини на випадок можливих, але таких, що не піддаються передбаченню, життєвих обставин.

Завдання соціальної безпеки у кожному конкретному випадку вирішуються через політику соціального захисту населення. Соціальний захист є сукупністю заходів та механізмів їх здійснення, які використовує суспільство для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення. Основою підтримання соціальної безпеки є державна гарантія прожиткового мінімуму (або мінімум засобів до існування) та законодавче встановлення мінімальної заробітної плати. При цьому їхні величини періодично переглядаються, а рівень останньої має бути більшим. Цим самим забезпечуються соціальні гарантії членам суспільства, з одного боку, та встановлюється мінімальна вимога до рівня ефективності господарювання на підприємствах (фірмах) – з другого. Джерела виплат соціальних гарантій наведені на рис. 1.1.1.

Рис. 1.1.1. Джерела виплат соціальних гарантій[2, с. 8]

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих

товарів та мінімального набору послуг, необхідного для задоволення основних соціальних та культурних потреб особистості.

До працездатних осіб належать особи, які не досягли встановленого законом України «Про прожитковий мінімум» від 15.07. 1999 р. № 966-XIV пенсійного віку. До осіб, які втратили працездатність, належать особи, які досягли встановленого законом пенсійного віку, особи, які досягли пенсійного віку, що дає право на призначення пенсії на пільгових умовах, та непрацюючі особи, визнані інвалідами в установленому порядку [1].

Законом України «Про державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. № 2246-VIII встановлено розміри основних мінімальних соціальних стандартів у 2018 році (табл. 1.1.1). Мінімальна зарплата у місячному розмірі з 1 січня 2018 р. – 3723 грн.; у погодинному розмірі з 1 січня 2018 р. – 22,41 грн.[3].

Таблиця 1.1.1

Розмір прожиткового мінімуму на 2018 рік*

№ п/п	Соціальні і демографічні групи населення	Розмір прожиткового мінімуму		
		01.01.2018 – 30.04.2018	01.06.2018 – 30.11.2018	01.12.2018 – 31.12.2018
1.	Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць	1700 грн	1777 грн	1853 грн
2.	Діти віком до 6 років	1492 грн	1559 грн	1626 грн
3.	Діти віком від 6 до 18 років	1860 грн	1944 грн	2027 грн
4.	Працездатних осіб	1762 грн	1841 грн	1921 грн
5.	Особи, які втратили працездатність	1373 грн	1435 грн	1497 грн

*Побудовано автором за джерелом [3]

Ступінь соціального ризику громадян не впливає ні на розміри їхньої податкової участі у фінансуванні системи соціального захисту населення, ні на розміри виплат, які вони отримують. Розміри податків та виплат зумовлені лише рівнем їхніх доходів. Розміри соціальних виплат не залежать від соціального статусу кожного громадянина і його участі у фінансуванні соціального забезпечення.

Уявленням про форми соціального захисту населення є нижченаведений рисунок, на якому зображено складові соціального захисту: соціальна допомога, соціальне страхування та соціальне забезпечення (рис. 1.1.2).

Рис. 1.1.2. Складові соціального захисту[2, с.14]

Детальніше сучасну систему соціального захисту населення України наведено в додатку А.

Щодо системи державного соціального страхування, то вона на разі складається із страхування від нещасних випадків на виробництві, страхування на випадок безробіття, страхування з тимчасової втрати працездатності та пенсійного страхування. У проекті Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та загальнообов'язкове медичне страхування в Україні» передбачається запровадити обов'язкове медичне страхування. Цей Закон набере чинності з 1 січня 2019 року разом із проектом Закону України про Державний бюджет України на 2020 рік, котрий необхідно подати на розгляд Верховної Ради України з програмою страхування та пропозицій щодо встановлення розміру платежу на відповідний бюджетний період [22, с.48]. Також передбачається введення другого рівня системи пенсійного забезпечення – накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування з 1 січня 2019 року [23].

Саме фінансова стабілізація пенсійної системи стали головним завданням Пенсійного фонду в 90-ті роки, що посприяло створенню необхідних передумов для проведення пенсійної реформи. В Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в Україні» від 9 липня 2003 року було насамперед втілено основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення, згідно якого, система пенсійного забезпечення складається з трьох рівнів. Пенсійна система України започаткована в січні 2004 року і включає в себе завдання по формуванню джерел для виплати, їх призначенню згідно встановлених норм та відповідно виплаті пенсій в трирівневій пенсійній системі [Додаток Б]. Таким чином, національна пенсійна система являє собою внутрішній елемент

економічної системи суспільства і принципи її організації залежать від типу соціально-економічних відносин. Це дає змогу розвивати пенсійну систему в умовах постійного генезису капіталістичних, соціалістичних і сучасних ринкових відносин та відповідно виділити три періоди її еволюції [Додаток В].

Пенсійний вік у кожній країні різний і є одним із важливих пенсійних факторів. Згідно законодавства – це встановлений вік, із досягненням якого працівник має право на отримання пенсійних виплат. Але пенсійні виплати можуть здійснюватися не лише по досягненню встановленого віку, але й від трудового стажу, внаслідок інвалідності і у зв'язку із втратою годувальника. Схематично класифікацію пенсій відображено в додатку Д.

У солідарній системі (перший рівень) за рахунок коштів Пенсійного фонду України призначають наступні пенсії:

- пенсія за віком;
- пенсія з інвалідності в наслідок загального захворювання;
- пенсія у зв'язку із втратою годувальника.

У накопичувальній системі (другий рівень) за рахунок коштів Накопичувального фонду забезпечуються такі виплати:

- довічна пенсія з установленим періодом, що має бути не меншим ніж 10 років з дня її призначення та підлягає виплаті протягом всього життя пенсіонера;
- одноразова виплата, що підлягає наданню у випадку виїзду за кордон застрахованої особи чи смерті до досягнення пенсійного віку;
- довічна обумовлена пенсія терміном протягом всього життя пенсіонера;
- довічна пенсія подружжя, яку виплачують протягом життя пенсіонера, а після його смерті – дружині.

Щодо третього рівня пенсійної системи, де надання пенсійних послуг здійснюється на основі добровільної участі фізичних осіб у системі недержавного пенсійного забезпечення та вибору виду пенсійної виплати, то недержавні пенсійні фонди створюються на підставі рішень засновників і не несуть за собою мету в отриманні прибутку для його подальшого розподілу між засновниками.

Активи недержавних пенсійних фондів формуються за рахунок внесків до даного фонду та прибутку від інвестування цих внесків. Характеристика недержавного пенсійного забезпечення наведена в додатку Ж.

Світовий досвід свідчить, що ефективність пенсійної системи в переважній більшості країн ґрунтується на трьох рівнях, що включає в себе як роздільні, так і накопичувальні принципи. Тож трирівнева пенсійна система дозволить розділити між собою ризики, пов'язані з коливаннями економіки країни та ринку капіталів, що найбільше впливає на накопичувальну систему. Це посприє тому, що пенсійну систему можна буде зробити більш фінансово збалансованою та стійкою, що дасть змогу працівникам впевнитись у застрахованому зниженні загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них.

1.2. Завдання та функції Пенсійного фонду України

Пенсійний фонд України, як центральний орган виконавчої влади є одночасно і соціальною, і фінансовою інституцією, що розкриває його унікальність, на відміну від інших державних установ. Даний вищий орган здійснює керівництво та управління солідарною системою, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії, готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду, вирішує питання по обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним пенсійним фондам та інші функції, передбачені Указом Президента України «Про Положення про Пенсійний фонд України» № 384/2011 від 6 квітня 2011 року та статутом Пенсійного фонду. Сам Пенсійний фонд є неприбутковою організацією, що діє на підставі статуту, який затверджується його правлінням. Чисельність і склад фонду затверджується Кабінетом Міністрів України, тоді як Голова правління Пенсійного фонду

України та його заступники призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України в установленому порядку.

Завдання Правління Пенсійного фонду України є такими:

- 1) Приймати постанови у межах своєї компетенції, а також інструкції та інші нормативно-правові акти Пенсійного фонду України;
- 2) Визначати поточні та перспективні завдання Пенсійного фонду України;
- 3) Затверджувати положення про управління Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах, Києві та Севастополі, про управління та відділи Пенсійного фонду України у районах, містах і районах у містах;
- 4) Затверджувати статuti підприємств, установ і організацій, що перебувають в управлінні Пенсійного фонду України, контролює їх додержання;
- 5) Приймати рішення з інших питань діяльності Пенсійного фонду України.

Управління Пенсійним фондом здійснюється на основі паритетності представниками держави, застрахованих осіб і роботодавця. Схематично структура Пенсійного фонду можна відобразити наступним чином (рис. 1.2.3)

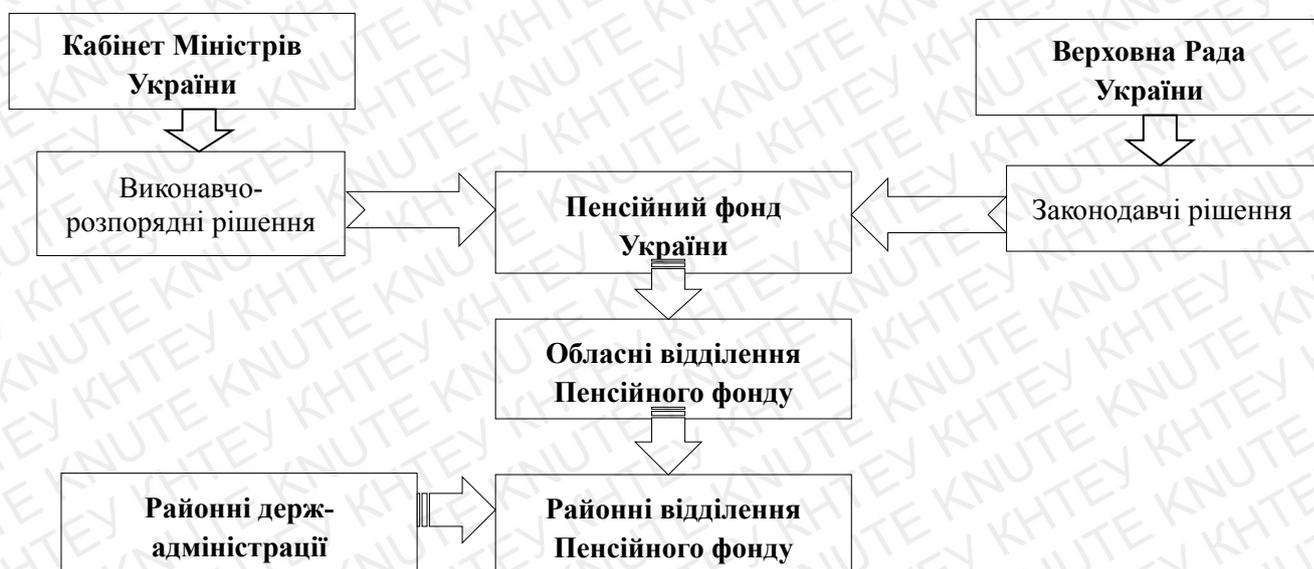

Рис. 1.2.3. Структура управління Пенсійного фонду України[2, с. 157]

Основною задачею Пенсійного фонду є збір, акумулювання засобів (страхових внесків) і фінансування витрат по виплаті пенсій і допомог, тобто формування і цільове використання бюджету фонду. З 1995 року бюджет фонду

включається в державний бюджет країни. Тож основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- ефективне та цільове використання коштів, удосконалення методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів;
- організація та контроль роботи органів Пенсійного фонду по забезпеченню дотримання вимог законодавства про державне соціальне страхування; ведення обліку платників обов'язкових страхових внесків та інших платежів у Пенсійний фонд, перевірка правильності призначення і виплати пенсій та допомога у забезпеченні фінансування витрат на виплату пенсій; ведення статистичної та бухгалтерської звітності;
- реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення персоналізованого обліку надходження від сплати єдиного внеску;
- інформування громадськості про свою діяльність;
- забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання, інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;
- розроблення проекту бюджету Пенсійного фонду і разом з іншими зацікавленими відомствами представляє його на розгляд Кабінету Міністрів України;
- внесення пропозицій Міністру щодо формування державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню;
- виконання інших завдань, визначених законами України та покладених на Пенсійний фонд України Президентом України.

Пенсійний фонд України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, власні бланки, рахунки в органах Державної казначейської служби України та уповноважених банках. План утворення і використання цільового страхового фонду, що в свою

чергу формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених законом, називається бюджетом Пенсійного фонду, який затверджується не пізніше 10 грудня року, що передує рокові, на який складено бюджет, правлінням Пенсійного фонду.

Кошти Пенсійного фонду використовуються на:

- формування резерву коштів Пенсійного фонду;
- надання соціальних послуг, передбачених законом;
- виплату пенсій, передбачених законом;
- фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду;
- оплату послуг з виплати та доставки пенсій.

До функцій Пенсійного фонду можна віднести:

- капіталізація коштів пенсійного фонду України, а також залучення до нього добровільних внесків (у тому числі валютних цінностей) фізичних і юридичних осіб;
- контроль за участю податкових органів за своєчасним і повним надходженням у Пенсійний фонд страхових внесків, а також за правильною і раціональною витратою його коштів; міждержавне та міжнародне співробітництво України із питань, що стосуються до компетенції Пенсійного фонду України, участь у розробці і реалізації у встановленому законом порядку міждержавних і міжнародних договорів і угод із питань пенсій та допомог [Додаток 3].

Після того, як виплати пенсій будуть забезпечені та нададуться соціальні послуги і будуть створені резерви коштів для поточних потреб, надлишкові кошти Пенсійного фонду зараховуються до резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах, який може виникнути у зв'язку зі зміною демографічної ситуації в Україні. Резерв коштів для поточних потреб зберігається в уповноваженому банку, а резерв коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах – у зберігача – в банку, який відповідає вимогам щодо зберігання та обслуговування Накопичувального фонду.

Розмір резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах визначається за результатами щорічних актуарних розрахунків та затверджується правлінням Пенсійного фонду у складі бюджету Пенсійного фонду у складі бюджету Пенсійного фонду одночасно з встановленням порядку його формування та використання.

З метою збереження резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах та отримання доходу здійснюється інвестування цього резерву коштів у порядку, передбаченому законом для інвестування коштів Накопичувального фонду, а також правилами їх інвестування.

Отже, можна зробити такі висновки, виходячи з вищенаведеної інформації, що в ринкових умовах існування тільки державної системи пенсійного забезпечення є недостатнім, про це свідчить досвід вже економічно розвинутих країн. Законодавчо встановленим третім рівнем вважається недержавне пенсійне забезпечення національної пенсійної системи, який повинен надати можливість громадянам здійснювати в майбутньому добровільні накопичення на старість[4].

Даний функціонал дасть відповідно змогу додатково залучати кошти в національну економіку, що в свою чергу позитивно відобразиться на розвитку вітчизняного фінансового ринку. На сьогодні значно зростає роль недержавного пенсійного забезпечення, особливо в нинішніх умовах, коли солідарна пенсійна система фактично одна забезпечує пенсійні виплати громадянам та не в змозі витримати значне зростання фінансового навантаження на неї. Це означає, що повинна бути сформована ефективна система державного нагляду у сфері пенсійного забезпечення країни.

РОЗДІЛ 2

СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

2.1. Основні джерела формування доходів та структура видатків Пенсійного фонду України

У процесі своєї діяльності Пенсійний фонд України формує доходи, котрі в свою чергу покривають витрати фонду. Доходи Пенсійного фонду представляють собою основну частину механізму, в якому він функціонує та без якої неможлива подальша його діяльність. Згідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» в статті 72 даного документу та пункту 8 Положення про Пенсійний фонд України йдеться про те, що основними джерелами формування коштів Пенсійного фонду є:

- 1) надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у розмірах, визначених законом, крім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;
- 2) інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;
- 3) кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених цим Законом;
 - а) кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду а послуг недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;
- 4) суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного

страхування), застосованих відповідно до цього Закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення;

- 5) благодійні внески юридичних та фізичних осіб;
- 6) добровільні внески;
- 7) інші надходження відповідно до законодавства[24].

Детальну схему формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України наведено в додатку К.

Бюджет Пенсійного фонду України, згідно з Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим Указом Президента України від 1 березня 2001 року №121/2001, формується за рахунок страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, крім частини внесків, що спрямовуються до Накопичувального фонду, а саме:

1. Надходження обов'язкових внесків підприємств, установ, організацій та обов'язкових внесків громадян, які визначаються із скорегованого фонду оплати праці (з урахуванням чинних норм щодо не нарахування страхового збору із заробітної плати, більшої за величину семи середніх зарплат, що склалася в попередньому календарному році) і тарифу відрахувань на рівні, встановленому чинним законодавством України;
2. Надходження коштів від платників, які працюють у галузі сільського господарства, що розраховуються, виходячи з фонду оплати праці працівників цієї галузі та з урахування тарифу, визначеного чинним законодавством, і надходження фіксованого сільськогосподарського податку;
3. Надходження обов'язкових внесків від платників, які обрали спрощену систему оподаткування, що розраховуються виходячи з фонду оплати праці

працівників цієї системи оподаткування і тарифу відрахувань, встановленого чинним законодавством;

4. Надходження обов'язкових внесків із сум допомоги по тимчасовій непрацездатності, які розраховують, виходячи з обсягу виплаченої суми цієї допомоги і тарифу, визначеного чинним законодавством України.

Також бюджет Пенсійного фонду України формується за рахунок інвестиційного доходу, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах. Стабільність пенсійної системи може бути забезпечена лише за умови його бездефіцитності. Динаміку та структуру доходів Пенсійного фонду за 2015-2018 рр. зображено на таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2

Динаміка та структура доходів Пенсійного фонду за 2015-2018 рр.*

Показники	Роки							
	2015 р., млн. грн.	%	2016 р., млн. грн.	%	2017 р., млн. грн.	%	2018 млн. грн. (план. показник)	%
Залишок коштів на початок року	1767,76	0,66	867,77	0,34	870,05	0,30	851,39	0,24
Власні надходження	169873,9 1	63,73	111706,5 6	43,52	158910,1 4	54,19	213463,78	60,36
Кошти Державного бюджету України	94811,55	35,57	142587,6 3	55,55	133459,6 6	45,51	118764,49	33,58
Кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування	82,35	0,03	1506,91	0,59	0,03	0,00	20548,92	5,81
Всього доходів з урахуванням залишку	266535,5 8	100,00	256668,8 7	100,00	293239,8 9	100,00	353628,6	100,00

* Побудовано автором на підставі даних звіту про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України 2015-2017 рр. та бюджету Пенсійного фонду України на 2018 р. (плановий показник)[26].

Як видно з таблиці 2.1.2 протягом досліджуваного періоду надходження до Пенсійного фонду за рахунок власних коштів у плановому 2018 році в порівнянні з 2015роком вдалося збільшити і таким чином можна спостерігати позитивну

динаміку у діяльності Пенсійного фонду України, незважаючи на складну політичну та економічну ситуацію, яка склалася в країні за останні роки, оскільки доходи збільшуються за рахунок відрахувань із Державного бюджету і внесків роботодавців та працівників. Зокрема це пов'язано з підвищенням темпів зростання фонду оплати праці, а отже, і збільшенням надходжень єдиного внеску.

Також важливо звернути увагу на частку коштів Державного бюджету України в дохідній частині Пенсійного фонду України, де кошти у 2015 році склали 94811,55 млн. грн., тоді як у 2016 році – збільшилися на 19,98 % або на 47776,08 млн. грн. та становили 142587,63 млн. грн.. По плановим показникам, згідно аналізованих даних табл. 2.1.2, 2018 року в порівнянні з попереднім періодом спостерігається дещо краща ситуація, яка представляє собою зменшення частки державних коштів у дохідній частині Пенсійного фонду, а саме відповідно на 11,01 % або на 14695,2 млн. грн. та у плановому показнику 2018 року становить 118764,5 млн. грн., а у 2017 році – 133459,7 млн. грн..

Щодо суми коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, то заплановано, що вона буде найбільшою у 2018 році та становитиме 20548,9 млн. грн. і складає 5,81 % від загальної суми доходів Пенсійного фонду України. Тоді як у 2015-2017 роках їх частка складала мінімальний відсоток, відповідно у 2015 році – 0,03 %, або 82,35 млн. грн., у 2016 році – 1506,9 млн. грн., або 0,59%, а у 2017 році становила лише 0,03 млн. грн.. Дана тенденція пов'язана з тим, що до власних доходів 2018 року враховано суму єдиного внеску, розподілену на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, де особливістю є, зокрема: зміна максимальної величини бази нарахування ЄСВ (з 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 15 розмірів мінімальної заробітної плати); скасування пільгової ставки ЄСВ (0,5 розмірів мінімального страхового внеску) для групи платників єдиного податку; запровадження сплати ЄСВ для членів фермерських господарств[25].

Загальні доходи до Пенсійного фонду протягом досліджуваних років поступово зростали і в 2017 році доходи становили 293239,89 млн. грн.. і у 2018

році було заплановано збільшити їх на 83,78 %, або на 60388,71 млн. грн., котрі становлять 353628,6млн. грн..

Таким чином, у структурі доходів Пенсійного фонду України основну частку складають власні кошти, але питома вага коштів Державного бюджету України теж досить висока, що є негативним фактом і показує фінансову неспроможність до самофінансування.

Належить також віднести до власних джерел надходження коштів на сплату збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, а саме таких як:

- операції з купівлі-продажу валют;
- продажу ювелірних виробів із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння;
- відчуження легкових автомобілів;
- купівлі-продажу нерухомого майна;
- надання послуг стільникового рухомого зв'язку.

Основні параметри бюджету Пенсійного фонду на 2018 рік наведено в додатку Л.

Доходи бюджету Пенсійного фонду України будь-якого рівня необхідно ув'язувати з його видатками. Загалом у державі це порівнюється під час складання бюджету Пенсійного фонду України, що є самостійним фінансовим документом. Саме він забезпечує єдність і обґрунтованість складних елементів, регулює обсяги доходів і видатків на пенсійні виплати та інші потреби. Основними напрямками використання коштів Пенсійного фонду є виплати пенсій, надання деяких соціальних послуг, зокрема допомоги на поховання, фінансування адміністративних виплат, пов'язаних із виконанням функцій пенсійного фонду, оплата послуг за доставку пенсій, формування резервів коштів та ін.. Отже, сфера пенсійних відносин між сторонами пенсійного процесу поряд із правовою базою та організаційними заходами потребує грошових виплат[8].

Видатки Пенсійного фонду України формуються відповідно до пенсійних програм, які фінансуються в різних джерелах. Дана частина Пенсійного фонду

розгалужується за різними напрямками та відповідно до пенсійних програм, де згідно статті 73 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» кошти використовуються на:

- 1) виплату пенсій;
- 2) надання соціальних послуг;
- 3) фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду;
- 4) оплату послуг з виплати та доставки пенсій;
- 5) формування резерву коштів Пенсійного фонду[24].

Резерв коштів Пенсійного фонду формується з метою забезпечення його стабільності та складається з резерву для поточних потреб та резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах, які зараховуються на окремі субрахунки одного рахунку Пенсійного фонду. Порядок формування та використання резерву коштів встановлюється правлінням Пенсійного фонду. Резерв коштів для поточних потреб формується з метою забезпечення своєчасного та в повному обсязі фінансування виплати пенсій і надання соціальних послуг у сумі, що дорівнює місячній потребі на зазначені цілі згідно з бюджетом Пенсійного фонду на відповідний рік та затверджується в його складі. Використовується він та поповнюється таким чином, щоб на початок кожного місяця на відповідному субрахунку сума цього резерву дорівнювала місячній потребі коштів, необхідних для забезпечення фінансування виплати пенсій та надання соціальних послуг.

Після забезпечення виплати пенсій та надання соціальних послуг і створення резерву коштів для поточних потреб надлишкові кошти Пенсійного фонду зараховуються до резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах, який може виникнути у зв'язку із зміною демографічної ситуації в країні. Резерв коштів для поточних потреб зберігається в уповноваженому банку, а резерв коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах – у зберігачі. Зберігач забезпечує зберігання та облік резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного

фонду в майбутніх періодах окремо від пенсійних активів накопичувальної системи пенсійного страхування та інших коштів. Детальну структуру видатків Пенсійного фонду України наведено в додатку М[2, с. 182].

Кошти Пенсійного фонду України, що зараховуються на єдиний рахунок фонду зберігаються на окремих рахунках його органів в уповноваженому банку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обслуговують органи Державного казначейства. Кошти фонду використовуються виключно за призначенням і вилученню не підлягають. У випадку наявності профіциту бюджету Пенсійного фонду України, кошти, що перевищують видатки можуть використовуватися за такими напрямками:

- погашення зобов'язань фонду, що мали місце в минулі періоди;
- фінансування інвестиційної діяльності фонду;
- збільшення величини пенсійних виплат та допомоги;
- покращення діяльності фонду на доставку пенсій і допомоги та ін..

Згідно даних таблиці 2.1.3 проаналізовано видаткову частину бюджету Пенсійного фонду за період 2015-2018 років.

Таблиця 2.1.3

Динаміка та структура видатків Пенсійного фонду за 2015-2018 рр.*

Показники	Роки							
	2015 р., млн. грн.	%	2016 р., млн. грн.	%	2017 р., млн. грн.	%	2018 млн. грн. (план.показн ик)	%
Всього видатків, в т. ч. :	265667,8	100,0	253448,5 1	100,0	291467,3 5	100,0	345811,73	100,0
- Видатки за рахунок власних надходжень	210766,5 8	79,33	202095,6 3	79,74	226675,6 7	77,77	248450,64	71,85
- Видатки за рахунок коштів Державного бюджету України	54832,83	20,64	51346,33	20,26	64791,67	22,23	97361,09	28,15
- Видатки за рахунок інших джерел	68,39	0,03	6,55	0,00	0,005	0,00	0,00	0,00
Залишок коштів на кінець року	867,77	100,0	870,05	100,0	1772,54	100,0	7816,87	100,0

* Побудовано автором на підставі даних звіту про виконання показників бюджету Пенсійного фонду України 2015-2017 рр. та бюджету Пенсійного фонду України на 2018 р. (плановий показник)[26].

Виходячи з вищенаведених даних видно, що видатки протягом аналізованого періоду стрімко зростали і вже у 2018 році планово складають 345811,73 млн. грн., що у співвідношенні до 2015 року, де загальна сума видатків становила 265667,81 млн. грн., зросли на 23,18 %. Більшою мірою такі зміни відбулись за рахунок видатків із власних надходжень Пенсійного фонду, відповідно, у 2015 році вони становили 210766,58 млн. грн., а у 2018 р. заплановано – 248450,64 млн. грн.. Тоді, як у 2016 році відображено негативну динаміку. Так, обсяг видатків, в порівнянні з 2015 роком, зменшився на 12219,3 млн. грн. або на 4,6% і склав 253448,51 млн. грн. При цьому видатки за рахунок власних надходжень теж знизились на 8670,96 млн. грн. і склали 202095,63 млн. грн..

Видатки Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету займають друге по величині місце у структурі видатків і їх частка протягом досліджуваного періоду коливалася в межах 20 – 28,15 %.

Видатки бюджету Пенсійного фонду України у 2018 році було затверджено у сумі 345811,73 млн. грн., у тому числі: за рахунок власних коштів – 248450,64 млн. грн.; за рахунок держбюджету – 97361,09 млн. грн..

Отже, у досліджуваній період Пенсійний фонд не міг забезпечити виплату пенсій лише за рахунок власних надходжень, оскільки, в Україні відзначається низький рівень офіційних заробітних плат, з який здійснюється відрахування до Пенсійного фонду, що в свою чергу призводить до низької наповнюваності Фонду. Незважаючи на те, що частка видатків на пенсійне забезпечення у ВВП постійно зростає, проблеми забезпечення більшості пенсіонерів достойною пенсією залишається. Крім того, умови пенсійного забезпечення окремих категорій пенсіонерів нерівні. Структура видатків за 2015-2018 рр. наведені на графічному рисунку 2.1.5.

Найвищі показники, виходячи з аналізу темпу приросту, мають бути досягнуті у 2018 році, на даний момент величина видатків збільшилася на 130,17%, порівняно до 2015 року, тоді як і сума власних надходжень теж збільшилася на 117,88%. Напрямок, який обрала держава, відповідно до

показників, які його підтверджують, однозначно спрямований на підвищення соціальних стандартів для осіб пенсійного віку і пріоритети соціальних програм у загальній економічній політиці країни.

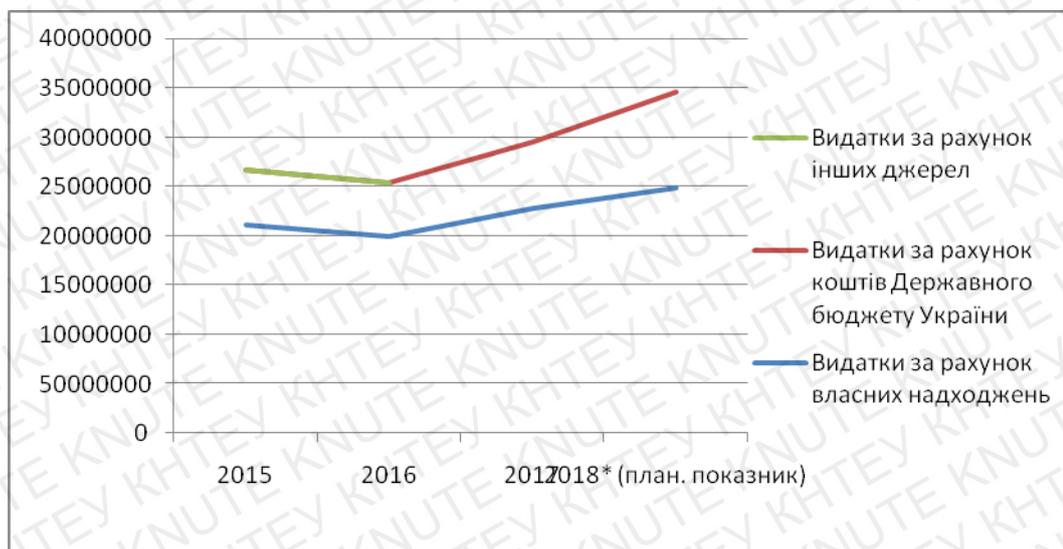

Рис. 2.1.5. Структура та динаміка витратів Пенсійного фонду України в 2015-2018 рр. (* – затвердженні показники бюджету Пенсійного фонду України на 2018 р.)

Проблема полягає в тому, що в Україні вкрай низький рівень офіційних заробітних плат, тобто деформована структура витрат на робочу силу та капітал. За період функціонування солідарної системи головним завданням Уряду країни було максимізувати частку пенсійних витратів, котрі фінансуватимуться за рахунок власних грошових надходжень Пенсійного фонду України. Проте обсяги пенсійних витратів, які мають темп приросту з кожним роком, стало складніше покривати за рахунок власних джерел надходження грошових коштів, тому на допомогу приходить фінансування за рахунок інших джерел, які збільшуються, в тому числі і кошти Державного бюджету України.

Отже, слід зазначити, що проблема фінансового забезпечення системи державного обов'язкового пенсійного страхування для України є особливо гострою в сучасних умовах. На дану ситуацію впливає безліч факторів, тому для того, щоб зменшити вплив, в першу чергу, демографічних, економічних та соціальних, а також фінансових факторів на стан пенсійної системи в цілому і таким чином підвищити національний добробут наших громадян пенсійного віку, у країні мають продовжити проводити пенсійну реформу.

2.2. Планування доходів та фінансове забезпечення видатків Пенсійного фонду України

Механізм складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України, бюджетів головних управлінь Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі та планів доходів і видатків управлінь Пенсійного фонду в районах, містах, районах у містах, а також у містах та районах визначений порядком розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України, затвердженим постановою правління Пенсійного фонду України від 31 серпня 2009 року № 21-2 (у редакції постанови правління Пенсійного фонду України від 19 травня 2014 року № 8-1, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 05 червня 2014 року за № 590/25367).

При формуванні власних надходжень у дохідній частині бюджету бюджетно-фінансовий підрозділ враховує дані про:

- обсяги надходжень від сплати єдиного внеску, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які надійдуть у плановому бюджетному періоді від платників;
- фактичні витрати на пенсійне забезпечення осіб, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за Списком № 1 та інших роботах зі шкідливими і важкими умовами праці за Списком № 2, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 року № 36;
- кошти на виплату різниці у розмірах пенсій науковим працівникам, що відшкодовується за рахунок недержавних та державних небюджетних підприємств, установ та організацій;
- прогнозне підвищення рівня пенсійного забезпечення осіб, які одержують виплати через їх поточні рахунки в уповноважених банках та укладених з установленими банками договорів, через доставки національних операторів поштового зв'язку, громадян, які виїхали на постійне місце проживання за кордон та пенсіонерам іноземних держав, які проживають в Україні;

- тимчасово вільні залишки коштів Пенсійного фонду України, які знаходяться на його рахунках, а також на рахунках його органів, прогнозний розмір облікової ставки Національного банку України, для обчислення відсотків за користування тимчасово вільними залишками коштів Пенсійного фонду України, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2002 року №1349 «Про заходи щодо підвищення ефективності управління фінансами пенсійного забезпечення»;
- чисельність та розміри пенсій іноземним пенсіонерам, які проживають на території України;
- динаміку надходжень за минулі періоди:
 - на відшкодування фактичних витрат на виплату і доставку пенсій особам, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці;
 - від сплати фінансових санкцій та пені, нарахованих відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;
 - коштів, які надходять на відновлення касових видатків минулих періодів, від сплати за оренду майна, реалізацію майна (здачу металобрухту та макулатури) тощо [20, с.2].

Видатки Пенсійного фонду України формуються виходячи з об'єктивної потреби в коштах, аналізу фінансово-господарської діяльності територіальних органів за минулий період, враховуючи штатну чисельність, необхідність реалізації окремих програм і намічених заходів. До кошторисів можуть включатися тільки видатки, передбачені законодавством, необхідність яких обумовлена характером діяльності Пенсійного фонду України, при цьому не допускаються неефективні не першочергові та не зумовлені потребою витрати. При визначенні обсягів видатків враховуються вимоги постанови Кабінету Міністрів України від 01 березня 2014 року № 65 «Про економію державних коштів та недопущення витрат бюджету» та рішень Пенсійного фонду України, прийнятих на її виконання.

При плануванні видатків на оплату праці та нарахувань на неї враховуються види та розміри оплати праці державних службовців, передбачені законодавством про державну службу. Нарахування на заробітну плату плануються з урахуванням норм законодавства та фактичних видатків за минулі періоди.

Видатки на придбання предметів, матеріалів, обладнання та інвентарю (папір, марки, конверти, паливно-мастильні матеріали, малоцінні товари, картриджі і інші, товари вартістю до 2500 грн. за одиницю) формуються виходячи ринкових цін, об'єктивної потреби у них, фактичних залишків на початок року та з урахуванням необхідності реалізації окремих програм і заходів щодо економного та раціонального використання коштів Фонду. Видатки на оплату послуг (оренда, охорона, експлуатаційні, утримання автотранспорту, судовий збір, банківські послуги, інформаційно-роз'яснювальна робота, поточний ремонт приміщень та техніки, послуги зв'язку тощо) розраховуються виходячи з необхідності забезпечення основних обов'язкових платежів на господарське утримання.

Планування видатків на утримання легкових автомобілів здійснюється в межах ліміту легкових автомобілів, що обслуговують органи Пенсійного фонду України, а видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв передбачаються відповідно до затверджених лімітів споживання, укладення угод, цін та тарифів, які визначені на рік, дотримуючись при цьому економного використання коштів на оплату енергоносіїв та природного газу.

Планування капітальних видатків здійснюється виходячи із пріоритетності та обґрунтованості потреби [20, с.4-5].

Доки функціонує солідарна пенсійна система, депопуляція та високий рівень демоекономічного навантаження на працездатне населення перед країною постає гостре питання належного рівня пенсійного забезпечення громадян. При цьому одним із головних завдань у підвищенні рівня фінансового забезпечення соціальних гарантій є цілковите налагодження прогнозування та планування роботи із пенсійним забезпеченням громадян саме на рівні регіону, оскільки врахування всіх особливостей соціально-економічного розвитку та відтворення

населення на мезорівні сприятиме зростанню основних показників, котрі можна буде обґрунтувати на рівні доходів та видатків регіональних відділень Пенсійного фонду України.

Необхідною передумовою для планування пенсійного забезпечення громадян одного регіону є прогнозування бюджету головного управління Пенсійного фонду України в області, загальний порядок якого наведений на рис. 2.2.6[9].

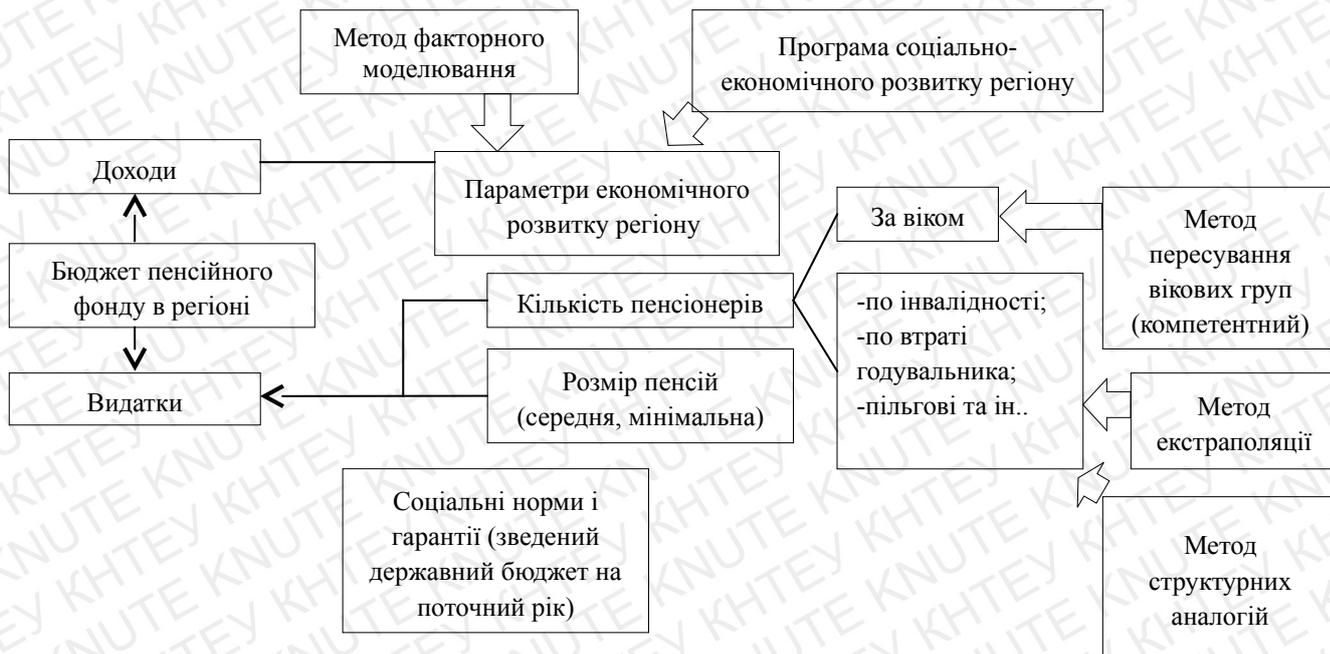

Рис. 2.2.6. Порядок прогнозування (планування) бюджету ПФУ в регіоні

Одним із головних елементів у прогнозуванні на макроекономічному рівні є значущість передумови формування бюджету. Це є невід'ємною частиною процесу бюджетного планування, яка дає змогу проаналізувати тенденції формування ресурсів бюджету та їх використання, а також виявити чинники, котрі необхідно враховувати у розрахунках бюджетних показників, їх взаємозв'язки та можливі способи впливу на них. Зазначені процеси також стосуються і бюджету Пенсійного фонду України, де для отримання достовірної інформації та розуміння чітких результатів, необхідний обґрунтований прогноз планових показників.

Фінансовий стан Пенсійного фонду має вагомий вплив на соціальну забезпеченість, як головного складника економічної безпеки держави. Виходячи

із статистичних даних, можна сказати, що Пенсійний фонд України є практично зіставним із Державним бюджетом, який, на сьогодні, виступає єдиним джерелом покриття дефіциту бюджету ПФУ. Тому чим більший дефіцит даного фонду, тим більш підвищується імовірність зростання державного боргу.

Можна запропонувати наступні заходи щодо фінансово стабілізації пенсійної системи:

- звільнення Пенсійного фонду України від невластивих видатків, котрі фінансуються за рахунок державного бюджету, а саме на: виплату пенсій за вислугу років та виплату різниці між розміром пенсії та прожитковим мінімумом [21]– у 2018 році 29,3 млрд. грн.. (рис. 2.2.7);
- зміна механізму фінансування пільгових пенсій, що забезпечить поступову ліквідацію боргів підприємств перед Пенсійним фондом України на компенсацію цих пенсій та запобігатиме їх утворенню у подальшому (станом на 01.06.2017 від підприємств не отримано компенсації на виплату пільгових пенсій на суму 10,1 млрд. грн.);
- збільшення максимальної заробітної плати/доходу для нарахування ЄСВ – додаткові надходження до Пенсійного фонду України у 2018 році – 4,9 млрд. грн.;
- залучення до сплати ЄСВ членів фермерських господарств (додаткові надходження до Пенсійного фонду України у 2018 році – 300 млн. грн.);
- запровадження компенсації Пенсійного фонду України пільг із сплати ЄСВ (додаткові надходження до Пенсійного фонду України у 2018 році – 3,1 млрд. грн.);

Невластиві видатки Пенсійного фонду України, від яких пропонується звільнитися у 2018 році

Рис. 2.2.7. Звільнення від невластивих видатків Пенсійного фонду України у 2018 році

Якщо ухвалити запропоновані заходи щодо зміни фінансового стану Пенсійного фонду, то наведені наступні прогнози показники на період 2018 – 2020 років значно покращать стан надходжень до фонду та дадуть змогу підвищити відсоток покриття власними доходами видатків на пенсійні виплати за рахунок цих доходів (табл. 2.2.4).

Таблиця 2.2.4

Зміна фінансового стану Пенсійного фонду України у разі ухвалення пропонуванних змін*

Показники	Роки		
	2018	2019	2020
Загальні видатки на пенсійні виплати, млрд. грн.	326,3 млрд. грн.	381,4 млрд. грн.	396,5 млрд. грн.
Кошти Державного бюджету в загальному обсязі доходів/видатків ПФУ (млрд. грн./%)	141,3 млрд. грн. (43,3%)	141,3 млрд. грн. (37%)	141,3 млрд. грн. (35,6%)
в т.ч. кошти на покриття дефіциту ПФУ (млрд. грн..) до загального обсягу видатків	30,9 млрд. грн.	8,2 млрд. грн.	7,6 млрд. грн.
Відсоток покриття власними доходами видатків на пенсійні виплати за рахунок цих доходів	87,6%	76%	78,9%
Видатки на пенсійні виплати у % до ВВП	10%	10,6%	10%

* Побудовано автором на підставі даних джерела [26].

Як свідчать дані таблиці 2.2.5 при ухваленні запропонованих змін загальні видатки на пенсійні виплати у майбутньому 2020 році перевищать показник 2018 року в 17,7% або на 70,2 млрд. грн. і складатимуть 396,5 млрд. грн.. Тоді як кошти Державного бюджету в загальному обсязі доходів протягом аналізованих років залишаться незмінними, а от відсоткове співвідношення видатків ПФУ за рахунок коштів Державного бюджету знизиться у співвідношенні до 2018 року і вже у 2020 році складатиме 35,6%, що на 7,7% менше, ніж у 2018 році. В тому числі знизиться і розмір грошових надходжень на покриття дефіциту Пенсійного фонду України до загального обсягу видатків і у 2020 році має становити 7,6 млрд. грн., що на 51,0 млрд. грн., або в 87% менше, ніж показник станом на 2018 рік. Ця тенденція являється вкрай позитивною, оскільки свідчить, що необхідність залучення коштів Державного бюджету до ПФУ знизиться більш ніж в половині, а відсоток покриття власними доходами видатків на пенсійні виплати за рахунок

цих доходів зменшиться у порівнянні з 2018 роком на 8,7% і вже у 2020 році становитиме 78,9%.

Отже, Пенсійний фонд України є невід'ємною ланкою системи пенсійного забезпечення в Україні. Він здійснює мобілізацію фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення виплат, управління фінансами пенсійного забезпечення та організацію платежів населенню, пов'язаних з обслуговуванням та соціальною підтримкою пенсіонерів. Бюджетна політика Пенсійного фонду спрямована на забезпечення реалізації державних соціальних гарантій та соціального захисту вразливих верств населення, фінансової стабільності пенсійної системи та посилення дії страхових принципів у солідарній системі.

Основним результатом діяльності Фонду є виконання планових показників з надходження коштів до його бюджету та своєчасне забезпечення фінансування виплат пенсій та грошової допомоги. Проте є ряд причин, які розбалансовують бюджет Пенсійного фонду, такі як випереджаюче підвищення розмірів пенсій, порівняно із збільшенням фонду оплати праці, на фоні розширених джерел доходів Пенсійного фонду та відсутність повною мірою системності у проведенні пенсійної реформи та поетапного звільнення його від невластивих витрат.

В Україні вже давно необхідно ввести заходи щодо вдосконалення функціонування Пенсійного фонду та системи пенсійного забезпечення в цілому. Тому що їх ефективна діяльність і є передумовою підвищення соціального захисту держави. Впроваджуючи необхідні заходи, в першу чергу, потрібно звернутися до досвіду зарубіжних країн щодо побудови пенсійних систем та міжнародних тенденцій у визначенні пенсійного віку та розміру страхових внесків. Також стрімкий розвиток недержавного пенсійного забезпечення надав би змогу широкого вибору громадянами фінансових установ для формування накопичень, необхідних для одержання майбутніх сум додатково до пенсійних виплат. Це б і посилює систему стимулювання роботодавців до фінансування додаткового пенсійного забезпечення працівників, а також посилює б контроль за операціями з пенсійними активами.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНІ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення

Важливим напрямком в соціальній політиці держави в умовах розвитку ринкових відносин є удосконалення системи соціального забезпечення населення, де одним з найбільш значущих та складних питань виступає процес пенсійного забезпечення. Реформи соціального та економічного напрямку, що на даний момент здійснюються в Україні, викликають зміни в житті суспільства, що безпосередньо впливають на його соціальну структуру. Це стосується змін умов їх соціального життя та формування нових принципів щодо ціннісних орієнтирів.

Оскільки характерними рисами будь-якої держави є певний рівень безробіття, навіть у провідних країн з досить розвинутою економікою, то для нашої країни дане питання є досить актуальним, котре можна вирішити лише шляхом ефективної політики зайнятості.

Наявна система пенсійного страхування в Україні на даний момент не виконує належним чином свого основного і головного завдання, оскільки розмір пенсій не задовольняє можливість підтримувати життєдіяльність навіть на мінімальному рівні. Такий стан економіки України в період перехідних умов зумовлює встановлення ряду наступних факторів, таких як зниження ефективності господарювання та спад виробництва, високу інфляцію на початку економічних реформ, котрі призвели до істотного зниження реальної заробітної плати, невідповідності пенсій до рівня життя значущої частини населення.

Одним із самостійних видів суспільних відносин, котрі внутрішньо узгоджені та взаємопов'язані між собою, виступають відносини у сфері пенсійного забезпечення. Саме такий механізм підтримується у зв'язку з тим, що в Україні здійснюється державна система пенсійного забезпечення. Виходячи із

всіх відомих аналізів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо пенсійних систем, кожна з них має як певні переваги, так і окремі недоліки. Тому яку систему обере кожна країна залежить, в першу чергу, від конкретних умов та обставин в державі на даний момент. Так як система солідарного пенсійного забезпечення в Україні має давні історичні корні і досить довго задовольняла потреби населення, а із стрімким розвитком ринкових відносин вона не змогла ефективно виконувати покладених на неї функцій та обов'язків, було б цілком адекватним прийняття рішення про пенсійну реформу і перехід до трирівневої системи пенсійного забезпечення.

Після прийняття законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення» в 2004 році розпочато впровадження пенсійної реформи, яка повинна була забезпечити перехід до трирівневої пенсійної системи. Передбачалося ввести у дію другий рівень накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у 2012 році. Частина обов'язкових пенсійних відрахувань (до 7% від заробітної плати працівника) повинна бути направлена на персональні рахунки громадян. Ці кошти мали бути інвестовані в українську економіку, а інвестиційний дохід з них збільшував би розмір майбутніх пенсійних виплат [10].

Як показує практика зарубіжних країн, одночасне впровадження всіх рівнів забезпечує своєрідну стійкість та стабільність пенсійної системи, бо таким чином відповідно вирівнює імовірні фінансові та демографічні ризики. Але, оскільки, у населення виникає страх та недовіра до банківської системи України, через економічні проблеми та відсутність індексації доходів у громадян просто не вистачає коштів для того, щоб мати можливість скористатися другим та третім рівнем пенсійного страхування. Тому більша частина пенсій, наразі, акумулюється і виплачується з Пенсійного фонду за рахунок власних коштів, а також за рахунок коштів Державного бюджету, тому як солідарна система не може самостійно впоратися з наявними в країні негативними фінансовими і демографічними факторами.

Для України, як і для багатьох країн світу, головною демографічною ознакою поточного століття є старіння населення, що виявляється у зростанні частки осіб похилого віку на одиницю працездатного населення. Якщо у 1966 році частка населення пенсійного віку становила 16%, то в 2006 році його чисельність збільшилась у 1,5 рази, а до 2046 року зросте до 35% загальної кількості населення України. При цьому з 2004 року почалося зменшення чисельності осіб працездатного віку, яке надалі буде прискорюватися[27]. Станом на 01.2017 чисельність платників внесків на пенсійне страхування становить 10,2 млн. осіб, а чисельність пенсіонерів – 11,9 млн. осіб. Таким чином, 10 працюючих утримують більше 11 пенсіонерів. Пов'язано це з тим, що, за оцінкою Пенсійного фонду України, 25% українців працюють неофіційно. Із 20 мільйонів працездатних українців працюють тільки 16 мільйонів, ЄСВ, який поповнює Пенсійний фонд, платять тільки 10,1 млн. осіб[29,30]. Всі інші – аграрії, працівники сфери послуг і т.д. – мають право не платити і активно цим правом користуватися. Також відбулося підвищення пенсій на 5,2%: у 2017 році середній розмір пенсій в Україні становить 2408,0 грн. порівняно з 2288,2 грн. у 2016 році [28]. Згідно підрахунків Інституту демографії, в 2050 році в Україні співвідношення працюючих до пенсіонерів буде 10 до 15 [29].

Починаючи з 2013 року спостерігаються проблеми в пенсійній системі, де основним вважаються: значне збільшення відсотку державного боргу; кількість осіб пенсійного віку перевищує працездатне населення; економічна криза в країні, що веде за собою низький рівень заробітної плати, котра є одна з основних джерел надходження до Державного бюджету та Пенсійного фонду. Також варто додати, що однією із перелічених причин є також те, що в Україні не створюються нові робочі місця для молодих спеціалістів. Це призводить до того, що молодь працює нелегально, зайнята в тіньовому секторі, а отже, скорочуються надходження до Пенсійного фонду із їх можливої зарплати.

У пенсійному забезпеченні принцип страхування реалізується не повною мірою, і по суті, носить адміністративно-розподільчий характер, не забезпечує залежності розміру пенсії від розміру сплачених зборів (внесків). За рахунок

страхових зборів (внесків) проводилися окремі види виплат, які не пов'язані з трудовим внеском, не залежать від участі у фінансуванні пенсійного забезпечення і сприяють затвердженню утриманських настроїв. Не забезпечується зв'язок між трудовою діяльністю працівника і розміром його пенсії, а також відсутня зацікавленість працівника у формуванні пенсійного бюджету [2, с.44].

В нашій країні також присутня тенденція до збільшення кількості працюючих пенсіонерів і така ситуація зумовлена багатьма чинниками. Оскільки маленькі розміри пенсійних виплат не можуть цілком задовольнити всі необхідні потреби для повноцінного проживання в сучасному світі – це призводить до браку коштів для існування. Ієрархічно структуроване соціально-економічне задоволення людей похилого віку в Україні в порівнянні із зарубіжними країнами показує, що пенсія, яку отримують українські громадяни може задовольнити тільки найнеобхідніші фізіологічні потреби та, з мінімальною часткою – проблеми безпеки та самозахисту.

Для того, щоб триматися на плаву в сучасних умовах, задовольняти соціальні потреби, моральну повагу та самовираження – пенсіонери продовжують працювати, щоб почувати себе, навіть у похилому віці, цінними та потрібними. Такий чинник призводить до затримки трудового обміну, так як вони залишаються й надалі працювати на своїх посадах, не даючи змоги працювати молодим спеціалістам. Виходячи з цього, молодим фахівцям залишається працювати на мінімальній ставці чи взагалі без роботи, а це призводить до скорочення надходжень до Пенсійного фонду.

За прогнозами інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, аналізуючи темпи старіння населення України маємо, що у 2050 році пенсіонери складатимуть майже третину населення (рис.3.1.8).

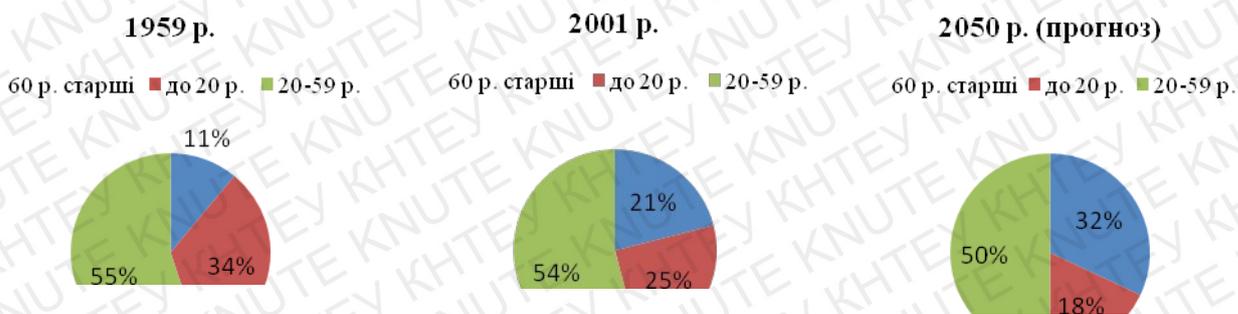

Рис. 3.1.8. Темпи старіння населення України, 1959-2050 (прогноз) роки*

*Побудовано автором за даними джерела [29].

Процеси зниження темпів народжуваності та темпів старіння населення спричинив високий рівень демографічного навантаження. Потреба в пенсійній реформі в Україні зумовлена трьома основними розривами, а саме:

- гендерний розрив – на сьогодні середній розмір пенсії жінки згідно її трудового стажу складає лише 67 % пенсії чоловіка. Тоді як її середній розмір зарплати в порівнянні з чоловіком складає близько 75%. Згідно таких статистичних даних це пов'язано із проявом так званої «дискримінації» щодо меншого періоду страхового стажу, закріпленого діючим законодавством;
- розрив у відмінності розміру пенсії – розмір пенсійної виплати у селян та жителів міста значно відрізняється, про що свідчить відсоткове значення, що складає 75% у порівнянні із розміром пенсій жителів міста. Щодо працівників, основна діяльність яких була пов'язана з сільськогосподарським виробництвом, то такий показник складає відповідно всього лише 60%;
- розрив обумовлений законом – пенсії призначені за спеціальними законами в 15-20 разів перевищують призначені за загальним законом.

Значне падіння соціально-економічної сфери захисту прав пенсіонерів було спровоковане кризовими явищами та інфляцією в Україні. А також із уповільненням розвитку економіки та реалізації соціальної політики, котра є неефективною та не розуміння понять в Пенсійній реформі.

Наразі функціонують перший і третій рівні пенсійної системи, другий – відсутній, хоча основні засади його роботи завдяки зусиллям громадськості та небайдужих фахівців закріплені у законах України. Реформа першого рівня так і не завершена, третій рівень без підтримки держави та відсутності другого рівня розвивається дуже повільно.

Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсії» прийнятий від 03.10.2017 р. другий рівень пенсійної системи – обов'язковий накопичувальний – повинен запрацювати 1 січня 2019 року разом із функціонуючими органами, що відповідають за даний рівень. Другий накопичувальний рівень пенсійної системи передбачає, що працівники або роботодавці від їхнього імені, а в деяких системах і самозайняті особи, сплачують внески до Накопичувального пенсійного фонду. Внески обліковуються на індивідуальних рахунках. Накопичені внески інвестують у різні фінансові інструменти. Після виходу на пенсію учасник отримує право на одержання пенсії, яка обраховується з накопиченої суми внесків та інвестиційного доходу. Через фінансово-інвестиційну складову другого рівня головним органом, відповідальним за його впровадження, є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. За законом, комісія затверджує методику оцінки накопичених пенсійних активів, видає ліцензії компаніям з управління ними.

Так як законопроект мав з'явитися наприкінці 2017 року, але у встановлений термін не з'явився, то комісія запропонувала власну концепцію запровадження другого рівня – централізовану. Тобто ту, що передбачає існування одного адміністратора пенсійних активів. Тоді ж як депутати пропонують децентралізовану модель, за якої адміністрування внесків займатимуться обрані учасниками недержавні пенсійні фонди. Щодо зарубіжного досвіду в реформуванні пенсійних систем, то Чилі, Польща та Великобританія пішли шляхом запровадження пенсійних систем, котрі мінімізують видатки на адміністрування. За попередніми оцінками комісії, самостійно компанію оберуть не більше 2% українців, решта 98% потраплять до системи автоматичного розподілу. Детально схему руху внесків від учасників наведено в додатку П[13].

Оскільки в Україні діє третій рівень пенсійної системи – добровільний накопичувальний, а його обсяги невеликі: 2,47 млрд. грн. у 2017 році, то передбачається, що із запуском другого рівня обсяги пенсійних накопичень суттєво зростуть.

У різних джерелах інформації часто зазначається про те, що зберігається значний дефіцит коштів Пенсійного фонду України – понад 140 млрд. грн., а у зв'язку з цим неможливе в подальшому належним чином підвищення пенсій. Солідарна пенсійна система не може забезпечити гідні розміри пенсій і ситуацію можна виправити лише запровадженням накопичувальної пенсійної системи. За офіційними статистичними даними дефіцит бюджету Пенсійного фонду становить: у 2015 році – 31,8 млрд. грн.; у 2016 році – 85,6 млрд. грн.; у 2017 році – 56,1 млрд. грн.. У 2018 році дефіцит бюджету Пенсійного фонду очікується на рівні 21,4 млрд. грн. (згідно із затвердженим бюджетом Пенсійного фонду на 2018 рік), а у 2019 році Пенсійний фонд має бути бездефіцитним[26,31].

У країні майже півтора десятка років функціонує третій рівень пенсійної системи у вигляді недержавних пенсійних фондів — НПФ. Проте цей рівень не став популярним. За даними Нацкомфінпослуг, на 31 березня 2018 року в Україні існувало 62 НПФ. Їх учасниками стали 843,2 тис. українців, які сплатили 1,9 млрд грн.[13].

Головним завданням компанії з управління активами є вигідно інвестувати гроші Недержавним пенсійним фондам, розподіливши кошти в акції, облігації, депозити та нерухомість. Але ж, виходячи з наведених завдань, діє принцип диверсифікації і таким чином гроші розкладаються в різні кошики, що знижує імовірність їх знецінення. Даний принцип строго регламентується Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Для того, щоб вкладник, вийшовши на пенсію через 20-30 років, отримував пенсійні виплати та мав перспективу у безтурботній старості, КУА мусить постійно інвестувати гроші НПФ, купуючи та продаючи фінансові інструменти, щоб дані пенсійні вклади в НПФ не потрапили до кола інфляції.

Однак є відмінність: якщо в НПФ йдуть добровільні відрахування, то другий рівень зобов'язує роботодавця робити виплати. Згідно з депутатським законопроектом №6677, відсоток буде поступово збільшуватися – з 2% до 7%. У проекті Кабміну, де розробником була НКЦПФР, пропонується підняти цю виплату до 15%. Передбачається, що адмініструвати другий рівень буде Пенсійний фонд України, а активи будуть розподілені між КУА недержавних пенсійних фондів. Однак остаточного варіанту поки нема – триває процес обговорення. У будь-якому випадку бізнесу доведеться платити більше – 28% або 37%, включаючи ЄСВ[14].

Проте, як показує практика, збільшення виплат може спровокувати зменшення зарплат, а, отже, і знизить загальну купівельну спроможність та рівень інвестицій в реальний сектор і причиною тому є відсутність ринку капіталу. На сьогодні найбільш надійним на фінансовому ринку України є фінансовий інструмент для вкладення пенсійних активів такий як – облігації внутрішньої державної позики, куди буде дозволено вкласти лише 60% пенсійних активів, котрі в свою чергу покриватимуть державний борг. Але даний вклад тягне за собою певні ризики і, у разі погіршення економічної ситуації в країні МВФ вирішить не виплачувати черговий транш, може легко знецінитися. Також 50% активів можна буде розмішувати на депозит, але враховуючи негативну тенденцію у стрімкому банкрутстві фінансових установ країни, мало хто активно почне вкладати свої збереження на депозиті рахунки банку.

Так як Україна, на жаль, має незахищеність інвестицій, іноземні інвестори, вклади яких формували основний обсяг торгів, на разі побоюються співпрацювати з нашим фондовим ринком, що і слугує причиною його ненадійного функціонування.

Для того, щоб пенсійна реформа стала насправді дієвою та принесла вагомі зміни, що допоможуть досягнути задовільного рівня профіциту у бюджеті Пенсійного фонду України, потрібно залучити кваліфікованих фахівців, котрі допоможуть спрямувати впровадження дієвого другого рівня накопичувальної пенсійної системи України.

Безпосередня і зрозуміла залежність пенсії від суми накопичених коштів (у свою чергу, обумовленою сумою внесків до пенсійних фондів) найкраще стимулює легалізацію доходів, отримуваних протягом трудового життя. Якщо найманий працівник заперечує – роботодавець не зможе так легко платити зарплату в конверті [2, с.59].

У будь-якому разі нам давно потрібно відходити від звиклих ще за радянських часів стереотипів, адже навіть найзаможніші країни світу роблять вклади від свого трудового заробітку. Необхідно розуміти, що накопичувальна система, навіть якщо її ухвалити, працюватиме на результат лише за умови існування стабільної фінансової системи України в довготривалій перспективі. Жодна реформа не може існувати самостійно, у відриві від державних інституцій. Тим паче, накопичувальна система, в першу чергу, позитивно вплине на макроекономічну ситуацію у країні, від чого залежить економічна стабільність та, відповідно нижчий рівень кризисних коливань.

3.2. Шляхи адаптації сучасних підходів розвитку пенсійної системи в Україні

Першою повноцінною пенсійною системою стала впроваджена Отто фон Бісмарком в Німеччині система обов'язкового пенсійного забезпечення, що спиралась на принцип солідарності поколінь (1889). Пізніше аналогічні системи були введені іншими провідними країнами Європи: Данією (1891), Великобританією (1908), Францією (1910), Швецією (1913), Італією (1919) [17].

Вже у першій половині ХХ століття, наслідуючи позитивний приклад Європи, решта країн світу розробили національні пенсійні системи, в основі яких був принцип солідарності у пенсійному забезпеченні. Кожна країна обрала власний шлях побудови пенсійної системи, виходячи з її демографічних та соціально економічних особливостей розвитку. Так як завданням будь-якої системи пенсійного забезпечення є захист від бідності, забезпечення додатковим доходом при завершенні трудової діяльності особи пенсійного віку, то розмір виплати, як правил, має бути пропорційним сумі заробітку, що виплачувався

безпосередньо перед виходом на пенсію, а також даний дохід повинен бути захищеним від зниження реального рівня життя в результаті інфляції.

Відомі два способи фінансування пенсійних систем: розподільний (покриття поточних пенсійних витрат проводиться з поточних надходжень) та накопичувальний (створюється спеціальний фонд, що забезпечує всі пенсійні виплати в даний час і в майбутньому). У більшості країн пенсійне забезпечення засноване на розподільній пенсійній системі, де державний пенсійний фонд або інша відповідна державна організація акумулює грошові кошти, які використовуються тільки для поточних пенсійних виплат. Виходячи із світового досвіду в реформуванні пенсійних систем є тенденція до накопичувальної пенсійної системи, позитивною стороною якої є можливість збільшення інвестицій в розвиток економіки і отримання інвестиційних доходів для пенсіонерів. Найскладнішим є питання переходу до накопичувальної системи та його вартість за рахунок необхідності відшкодування втрат пенсіонерам їх ресурсів, що відволікаються до даної системи. За окремими підрахунками, вартість переходу складає від 120 до 160% ВВП.

На сьогодні в більшості країн світу переважає пенсійна система, заснована за принципом «солідарності поколінь», коли пенсії виплачуються з обов'язкових платежів зайнятого сьогодні населення. Ця система на Заході має назву «PayasYouGo» (PAYG), що в перекладі – плати, якщо ходиш. Але з кожним роком вона стає дедалі більшим тягарем для бюджету країни. Ідеальних пенсійних систем немає. Часто вони не задовольняють потреби непрацюючого населення, мають купу недоліків, занадто дорого обходяться як державі, так і населенню. Але, навіть у благополучній і далеко не бідній Великобританії за даними Eurostat[32] –24% пенсіонерів живуть за межею бідності. Пенсійні системи працюють краще тільки в тих країнах, які не відчувають демографічних проблем.

Найбільша радикальна пенсійна система виявлена в Чилі, де середня пенсія складає 250 доларів США, а пенсійний вік – 65 років для чоловіків та 60 років для жінок. Тут солідарна система має один недолік: фактична відсутність зв'язку між тим, що людина вкладає в пенсійне забезпечення, і тим, що потім отримує. Тоді

Чилі ліквідувала дефект радикально, повністю відмовившись від солідарної системи на користь особистих накопичувальних вкладів. З 1981 року жителі почали інвестувати частину своєї зарплати в приватні пенсійні фонди. Працююче населення може самостійно вибрати не тільки керівника, але й один з п'яти видів фондів, що відрізняються ступенем ризиковості інвестиційної стратегії. Найризиковіший пенсійний фонд «А», де 80% активів вкладені в акції. Портфель найбільш консервативного фонду «Е» майже повністю складається з облігацій з фіксованою ставкою. Натомість розмір пенсійного внеску для працівника складає 10% від заробітної плати, до яких додаються ще 2,5-3% на адміністративні витрати самого фонду. Звичайно, така система має свої недоліки, де головний – занадто висока залежність від коливань на фінансових ринках. Приміром, у 2008 році фонди показали негативну річну прибутковість: фонди групи «А» – мінус 40%, групи «Е» – мінус 1%. Проте, починаючи з 2009 року, і є актуальним на сьогоднішній час – всі групи фонду вийшли в плюс.

Найбільш накопичувальна країна – Сінгапур. Тут розмір пенсії та пенсійний вік такий, як і у Чилі, але пенсійне забезпечення складається переважно з обов'язкових накопичень населення. Головним державним фінансовим органом пенсійної системи є Центральний ощадний фонд (CPF), внески до якого зобов'язані робити як роботодавці, так і працівники. Фондом керують представники уряду, трудящих і роботодавців і за своєю суттю CPF – це ощадний банк. CPF гарантує виплату мінімального інвестиційного доходу на вклади на звичайному рахунку в розмірі 2,5% річних, а на пенсійному та медичному – 4% річних.

Найбільш стійка країна – Нідерланди. Середня пенсія складає 2700 доларів США і пенсійний вік для чоловіків та жінок – 65 років (з 2020 року – 67 років). Джерелом фінансування пенсійного забезпечення виступає солідарна система та індивідуальний внесок у систему складає 17,9% від оподаткованого доходу, але не більше 4 797 євро. Ще до середини 1990-х років державна пенсійна система була збалансована з точки зору доходів та витрат, але зараз місцева влада стикається з дефіцитом, який покривають за рахунок загальних податків. Щоб

запобігти можливого занепаду системи, в 1998 році був створений спеціальний резервний фонд, кошти якого після 2020 року в екстрених випадках будуть спрямовані на підтримку пенсійного забезпечення. Передбачається, що до того часу активи фонду досягнуть 126 млрд. євро.

Найбільш ліберальна країна – Австралія. Розмір середньої пенсії складає 1100 доларів США, а пенсійний вік – 67 років. Пенсійна система даної країни займає друге місце в рейтингу Mercer – Австралія. Головною особливістю, якою користується країна, є те, що вона дозволяє будь-якому бажаючому зареєструвати особистий пенсійний фонд і управляти пенсійними грошима самостійно. А тим, хто вибрав невдалу інвестиційну стратегію, гарантована державна пенсія по досягненню пенсійного віку, що фінансується з загальних податкових надходжень, її розмір залежить від доходу австралійця й вартості його активів. Проте, держава, котра втрачає на виплату пенсій близько 10% бюджету більше розраховує на розвиток приватних пенсійних фондів, учать в яких обов'язкова.

Щодо найбільш соціальної країни – то це Швеція, де розмір середньомісячної пенсії складає 2 000 доларів США та пенсійний вік – 65 років. Шведська пенсійна система дозволяє підтримувати найвищий рівень пенсій, відшкодовуючи пенсіонеру 60-80% їх зарплати. Система формується за рахунок декількох джерел і обов'язковим внеском є 18,5% від зарплати, який порівну ділять між собою роботодавець і найманий співробітник, часто йде до солідарної системи пенсійного забезпечення (16%) і на індивідуальний накопичувальний рахунок (2,5%). Крім того, 90% найманих працівників беруть участь в умовно-обов'язкових професійних пенсійних програмах (участь у фондах оформляється в колективних договорах з роботодавцем). Шведам з невисокими доходами держава за рахунок загальних податків виплачує гарантовану мінімальну пенсію – 1 050 доларів США і 1 180 доларів США одиноким. У повному обсязі суму отримують 65-літні громадяни країни, які проживають тут уже 40 років. Пенсіонери з низьким доходом також можуть претендувати на дотації на житло, які компенсують 93% витрат на його оплату.

Система пенсійного забезпечення в США хоч і не ідеальна, але вважається однією з найдосконаліших у світі, а розмір пенсій – вищий, ніж в середньому в європейській країнах. Тут функціонують як державні, так і приватні пенсійні системи та завдяки цьому країна може забезпечити свої громадянин трьома пенсіями: державною, приватною корпоративною за місцем роботи і приватною індивідуальною шляхом відкриття особистого пенсійного рахунку. У США в солідарній пенсійній системі пенсіонери отримують не свої гроші, а гроші нині працюючих платників податків і зборів. Таким чином, розподільна система являє собою наступність поколінь. Суть цієї системи в тому, що надходження до пенсійних фондів у вигляді зборів на пенсійне страхування, майже не затримуючись на пенсійних рахунках, надходять у розпорядження пенсіонерів у вигляді щомісячних пенсійних виплат. Таким чином, забезпечуються гарантовані виплати пенсій у встановлених обсягах[33].

Якщо головна державна пенсійна програма носить розподільний характер і виконує насамперед соціальну функцію, то всі інші пенсійні системи, що існують в США, вибудовані за накопичувальним принципом. Тому відповідні пенсійні фонди служать найбільшим джерелом довгострокових інвестицій в економіку. Існують два види накопичувальних пенсійних програм: з встановленими виплатами (*definedbenefitplan*) і встановленими внесками (*definedcontributionplan*). Перший вид гарантує учасникам фіксований розмір пенсії, який для кожного працівника визначається з урахуванням розміру зарплати та стажу роботи в компанії. Як правило, програми з визначеною виплатою формують фонди за рахунок відрахувань з підприємців, а самі наймані працівники внески в ці фонди не платять [18].

В Україні стан вітчизняної пенсійної системи свідчить, що солідарна пенсійна система вже не може самотійно протистояти соціально-економічним та демографічним чинникам. Вже сьогодні було б доречно країні впровадити декілька рівнів пенсійного страхування для підвищення рівня соціального захисту населення. Отже, основними аргументами на впровадження накопичувальної системи є:

- складна демографічна ситуація, яка без вагомих змін існуючої системи солідарного рівня не тільки збільшуватиме дефіцит бюджету ПФУ, але й ставитиме під загрозу виконання державою функцій у соціальній сфері;
- потреба держави в довгострокових інвестиційних ресурсах, для відновлення стану національної економіки.

Оскільки завжди є позитивні та негативні сторони нових реформ та впроваджень – негативними аргументами є:

- зменшення відрахувань до солідарної системи, що спричинило зростання дефіциту бюджету ПФУ;
- відсутність довгострокових стабільних фінансових інструментів, які спроможні поглинути грошові потоки II рівня.

Тоді ж позитивними властивостями, якими характеризується накопичувальна система є наступні:

- 1) підвищення розміру пенсій;
- 2) підвищення мотивації громадян в участі у пенсійному страхуванні;
- 3) зниження фіскального тягаря на роботодавців;
- 4) більша незалежність пенсійного страхування від політичних факторів;
- 5) акумулювання фінансових ресурсів і подальшого їх інвестування в національну економіку[19].

Проте, незважаючи на ряд позитивних тенденцій, існує ряд потенційних ризиків впровадження другого рівня пенсійного страхування. Серед них:

- 1) зменшення ресурсної бази солідарної системи;
- 2) залежність пенсійної системи від інвестиційного клімату;
- 3) використання коштів накопичувальної системи для покриття дефіциту державного бюджету;
- 4) неефективне управління пенсійними накопиченнями;
- 5) зростання видатків на адміністрування накопичувальною системою;
- 6) вплив олігархії на використання коштів накопичувальної системи через корупційні схеми;
- 7) високі видатки для впровадження другого рівня пенсійного забезпечення.

Нам не оминати трансформаційних зрушень у пенсійному забезпеченні з огляду на існуючі проблеми та ризики. Таким чином, зміни потрібні у таких напрямках:

- легалізації заробітної плати (для адекватної сплати страхових внесків, наповнення Пенсійного фонду та запровадження обов'язкової накопичувальної системи);
- збільшення кількості років сплати страхових внесків (для наповнення Пенсійного фонду та збільшення пенсійних накопичень майбутніх пенсіонерів);
- посилення платіжної дисципліни сплати страхових внесків до Пенсійного фонду України;
- збільшення розміру страхових внесків для працівників (дозволить зменшити «податковий тиск» на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, а також збільшить можливості пенсійних накопичень працівників);
- уніфікації пенсійного законодавства (для соціальної справедливості та соціальної рівності всіх громадян, а саме ліквідація диспропорції у пенсійному забезпеченні, зумовлені збереженням спеціальних пенсійних програм для деяких категорій громадян, якими встановлено окремі умови пенсійного забезпечення, та поетапно здійснити перехід до єдиних правил призначення пенсій) [34];
- перегляду умов надання пільгових пенсій (для соціальної справедливості та соціальної рівності всіх працюючих громадян).

Отже, підсумовуючи вищесказане, для вирішення стратегічних проблем пенсійного забезпечення потрібно:

1. Активно удосконалювати роботу із встановленням пенсійного законодавства, особливо в частині впровадження накопичувального рівня пенсійного страхування.

2. Детінізувати економіку країни, запровадити реальні програми легалізації доходів населення, охопити системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування всіх працюючих громадян, так як пенсійні страхові внески становлять основну частку у структурі джерел формування дохідної частини Пенсійного фонду України.
3. Зменшити кількість пілг, створюючи окремі пенсійні програми для працівників шкідливих професій.
4. Звільнити солідарну пенсійну систему від невластивих видатків (виплату пенсій за вислугу років та виплату різниці між розміром пенсії із солідарної системи та прожитковим мінімумом).
5. Зменшити рівень пенсійних ставок роботодавців. Натомість підвищити ставки сплати збору для самих працівників до допустимого рівня за досвідом деяких країн до 8-10%.
6. Досягнути бездефіцитності Пенсійного фонду України, що є умовою запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, що формує другий рівень національної пенсійної моделі і дасть можливість частково розвантажити солідарну систему.

Якщо Україні все ж таки вдасться впровадити та запустити в роботу другий накопичувальний рівень пенсійної системи, то держава отримає наступні аргументи на користь її запуску:

- повноцінне реформування пенсійної системи – формування збалансованої і стійкої трирівневої пенсійної системи;
- покращення пенсійного забезпечення громадян;
- залучення в економіку масштабного довгострокового інвестиційного ресурсу через купівлю облігацій інфраструктурних проєктів та акцій провідних підприємств;
- створення в Україні потужного класу інституційних портфельних інвесторів;
- зниження відсоткових ставок;

- стримування інфляції;
- фінансування державного боргу та оптимізація його структури через збільшення частки боргу в національній валюті;
- можливість використання в максимальній мірі існуючої інфраструктури персоналізованого обліку громадян.

Тоді ж, в свою чергу, будуть наведені аргументи для громадян на користь запуску накопичувальної системи:

- зручна і зрозуміла система, створена в інтересах громадян, а не посередників;
- «єдине вікно» надання послуг громадянам (Пенсійний фонд України);
- не суттєво обтяжує поточну заробітну плату, оскільки зростання розміру внеску відбуватиметься лише за умови зростання середньорічної заробітної плати, тобто зростання рівня добробуту;
- унеможливлення корупційних ризиків з боку роботодавців – компанію для управління пенсійними заощадженнями обиратиме робітник;
- збільшення коефіцієнту заміщення з нинішніх 33% (солідарна система) до 53% (солідарна система 20% + накопичувальна система 33%).

Отже, як свідчить практика, зростання проблеми в соціальному захисті відбувається в період загострення економічних проблем і соціальної напруженості в суспільстві. Тому і підвищення рівня виплати пенсій в Україні залежить від створення належних умов взаємовигідних для усіх верств населення у сфері пенсійного забезпечення. Діюча пенсійна система України у правовому, організаційному та соціальному відношеннях потребує принципових змін, які б зробили її адекватною в умовах перехідного періоду та соціально-орієнтованої ринкової економіки. Тож за умови здійснення названих вище заходів пенсійне забезпечення в поєднанні із соціальною допомогою сформуєть на багато надійнішу систему захисту від бідності, ніж та, яка існує сьогодні.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Кожна країна, проводячи державну політику, в першу чергу звертає увагу на проблеми людей похилого віку. Так і в Україні пріоритетним завданням соціальної політики виступає питання підвищення рівня життя громадян на основі зростання економічного потенціалу держави. Основою розвитку будь-якої держави є досягнення високих стандартів життя її населення. Оскільки, держава є гарантом соціального захисту населення, то регулювання механізмів фінансування тих верств населення, які з тих чи інших причин є непрацюючими вимагають удосконалення. Саме пенсійне забезпечення є основною складовою частиною системи соціального захисту населення.

Вітчизняна пенсійна система формувалась багато років тому і вже досягає майже сторіччя, тому такий факт свідчить про те, що вона базувалась на економічних і соціальних відносинах, що склалися на той момент. Структура економічних і трудових відносин, що змінювалася з тих часів, а також вікова структура соціуму, на сьогодні потребує не просто заміни окремих механізмів пенсійного забезпечення, а й перегляду базових основ її існування.

Підставою для виділення ключових проблем пенсійного забезпечення послугувала оцінка сучасного стану розвитку пенсійної системи України, основними є: несвоєчасна сплата страхового збору (внесків) до Пенсійного фонду України; низький рівень пенсійного забезпечення; соціально несправедлива, економічно необґрунтована і фінансово неспроможна діюча солідарна система; відсутність ефективних заходів уряду, спрямованих на збільшення власних надходжень пенсійної системи.

Слід зазначити, що проблема фінансового забезпечення системи державного обов'язкового пенсійного страхування для України є особливо гострою в сучасних умовах. На дану ситуацію впливає безліч факторів, тому для того, щоб зменшити вплив, в першу чергу, демографічних, економічних та соціальних, а також фінансових факторів на стан пенсійної системи в цілому і таким чином підвищити національний добробут наших громадян пенсійного віку, у країні мають продовжити проводити пенсійну реформу.

Тому на сьогодні єдиним ефективним засобом запобігання бідності осіб похилого віку та усунення економічної небезпеки держави з виведення пенсійної системи із кризи передбачається запровадження і розвиток накопичувальної пенсійної системи. Введення в дію Закону другого рівня пенсійного забезпечення – накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, котрий попередньо планується урядом запровадити з 1 січня 2019 року, має бути забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України.

Аналіз структури доходів та витрат бюджету Пенсійного фонду України виявив, що основні фінансові показники фонду свідчать про часткове збільшення його дефіциту та дисбаланс структури доходів і видатків у результаті порушення принципу економічної залежності використання видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту. Варто виокремити те, що частка власних надходжень поступово збільшується, проте дотації з державного бюджету в загальному обсязі фінансових ресурсів суттєво не зменшуються. Дана тенденція є негативним фактом і показує фінансову неспроможність до самофінансування.

Фінансовий стан Пенсійного фонду має вагомий вплив на соціальну забезпеченість, як головного складника економічної безпеки держави. Виходячи із статистичних даних, можна сказати, що Пенсійний фонд України є практично зіставним із Державним бюджетом, який, на сьогодні, виступає єдиним джерелом покриття дефіциту бюджету ПФУ. Тому чим більший дефіцит даного фонду, тим більш підвищується імовірність зростання державного боргу.

З метою посилення соціального захисту громадян визначено принципи реалізації процесу реформування пенсійної системи України на основі зарубіжного досвіду, основними з яких є: соціальна справедливість (забезпечення рівних умов для жінок і чоловіків у доступі до мінімальних гарантій та права на призначення пенсій шляхом гендерної уніфікації критеріїв страхового стажу); економічна обґрунтованість та фінансова спроможність стійкості пенсійної системи; удосконалення обліку страхового стажу; структурна реформа солідарної системи шляхом доповнення страхової пенсії універсальним базовим

компонентом або перетворення її на умовно-накопичувальну систему; запровадження обов'язкових накопичувальних пенсій та створення центральної публічної інфраструктури для мінімізації адміністративних видатків накопичувальної системи.

Єдиний шлях для України – це створити пенсійну систему, котра буде цілковито прозорою та наочно показати учасникам, як ця система захищає їх інтереси. Населення лише тоді буде вкладати власні надходження до недержавних пенсійних фондів, коли вони будуть впевнені що цими грошима належним чином розпоряджатимуться, і що з часом вони їх отримають.

Тож реформування пенсійної системи України із застосуванням вдалого досвіду зарубіжних країн, відповідно до встановлених пріоритетних завдань перед урядом забезпечить створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками, фінансової стійкості та стабілізації пенсійної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. № 966 - XIV
2. Пенсійна система: підручник / за ред. В.І. Грушка / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2017. – 368 с.
3. Держбюджет – 2018: мінімальна зарплата й прожитковий мінімум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/114374>
4. Лондар С.Л. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / С.Л. Лондар, Л.П. Лондар // Фінанси України. – 2011. – №9. – с. 45-48
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 09.07.2003 №1058-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Закон України «Про пенсійне забезпечення» № 1788-XII від 05.11.1991р. //Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №2.
7. Аналіз доходів Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2016/>
8. Аналіз джерел формування коштів Пенсійного фонду України / Львівський національний аграрний університет. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: [https://Vlnau_econ_2014_21\(1\)_29%20\(1\).pdf](https://Vlnau_econ_2014_21(1)_29%20(1).pdf)
9. Планування пенсійного забезпечення населення регіону: демографічний та соціально-економічний аспект / Національний університет водного господарства та природокористування / Юрчик Г.М. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: https://stvttt_2013_2_22.pdf
10. Бренер А.В. Аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення України з 2010-2015 рр. [Електронний ресурс] / А.В. Бернер, Ю.О. Набатова. – Режим доступу: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4054>.

11. В Україні на 10 працівників – 9 пенсіонерів. А буде ще гірше? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/technology/2009/04/10/17703/>.
12. Звіти Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua>.
13. Пенсійна реформа дала збій, або чому введення другого рівня під загрозою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/05/10/636623/>
14. Пенсійна реформа, рівень другий. Чи готова Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/06/5/637465/>
15. Лаврук Н.А., Грендей Н.М. Сучасний стан та прогнозування надходжень до Пенсійного фонду України / Н.А. Лаврук, Н.М. Грендей // Вісн. Мукачівського держ. універ. – 2017. – №13 с. 1006-1011.
16. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=babcc926-f791-4ab6932c83d4fda1643c&title=Prognoz>
17. Мосейко, В.В. Генезис пенсионных систем как проявление социальной функции государства / В.В. Мосейко. [Електронний ресурс]. – Режимдоступу: www.rusrand.ru/Doklad5/Moseiko.pdf (дата звернення 15.11.2015р.). — Заголовок з екрану
18. Як працює пенсійна система США? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/338229/yak-pratsyuye-pensijna-systema-ssha>
19. Петрушка, О. В. Накопичувальна система державного пенсійного страхування: переваги та ризики запровадження в Україні / О. В. Петрушка // Світ фінансів. – 2015. – № 1. – С. 119-127.

20. Методичні аспекти управління фінансами Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/34364-metodychni-aspekty-upravlinnya-finansamy-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> - С.1-11.
21. Доходи бюджету Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33937-dohody-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>
22. Проект Закону України «Про фінансування охорони здоров'я та загальнообов'язкове медичне страхування в Україні» від 04.10.2018 р. №9163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64744 – С. 1-55.
23. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» від 03.10.2017 р. №2148-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pensia.ua/ua/baza-znan/normativno-zakonodavchabaza/item/2596-zakon-ukrainy-2148-viii-vid-03-10-2017-r-pro-vnesennia-zmin-do-deiakyx-zakonodavchykh-aktiv-ukrainy-shchodo-pidvyshchennia-pensii?searchword=%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D1%96%D0%BA&searchphrase=exact&start=3>
24. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» редакція від 31.08.2018 №2462-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
25. Доходи бюджету Пенсійного фонду України від 22 травня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/33937-dohody-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>
26. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>
27. Петрушка О.В. Досвід реформування пенсійних систем зарубіжних країн та його використання в Україні / О.В. Петрушка, Ю.В. Баніт // Наука й економіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 19-27.

28. Середній розмір призначеної місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=546&lang=1>
29. Сколько пенсионеров содержит каждый украинец: почему так плохо и кто получает 50 тыс. грн [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/skolko-pensionerov-soderzhit-kazhdyy-ukrainec-pochemu-tak-ploho-i-kto-zhivet-na-pensiyu-vyshe-50-tys-grn--987386.html>
30. Сколько в Украине пенсионеров и сколько они получают: интересная статистика [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/finance/fea/72591-skolko-v-ukraine-pensionerov-i-skolko-oni-poluchayut-interesnaya-statistika.htm>
31. Дефіцит Пенсійного фонду України поступово зменшується [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i-pensijne-zabezpechennya/13721-defitsit-pensijnogo-fondu-ukrajini-postupovo-zmenshuetsya>
32. Євростат назвав кількість людей у ЄС, які живуть за межею бідності [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/412652/yevrostat-nazvav-kilkist-lyudej-u-yes-yaki-zhyvut-za-mezheyu-bidnosti>
33. Як працює пенсійна система США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/338229/yak-pratsyuye-pensijna-systema-ssha>
34. Концепція подальшого проведення пенсійної реформи від 14 жовтня 2009 р. №1224-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/243116452>
35. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
36. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 16.06.2011 №3546-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.

37. Горбачова О.О. Недержавні пенсійні фонди як суб'єкти цивільного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.О. Горбачова; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – 16 с.
38. Іващенко Т.О. Державний соціально-економічний захист населення в умовах ринкової трансформації: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук: [спец.] 08.00.01 «Екон. теорія та історія екон. думки» / Т.О. Іващенко; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 22 с.
39. Коваль О.П. Пенсійний вік: іноземний досвід та вітчизняні перспективи / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2013. – 37 с.
40. Кочемировська О.О. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні: аналіт. доп. / [О.О. Кочемировська, О. М. Пищуліна]; Нац. ін-т стратег. досліджень. – К.: [НІСД], 2012. – 88 с.
41. Онікієнко В.В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення / В.В. Онікієнко; НАН України, Ін-т демографії та соц. досліджень ім. М.В. Птух. – К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2013. – 454 с.
42. Руженський М.М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України / М.М. Руженський; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. – К.: ІПК ДСЗУ, 2013. – 317 с.
43. Соціальний захист громадян: навч. посіб. для студ. денної форми навч., які навч. за програмами освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» у галузі знань – 0305 «Економіка та підприємство» за напр. підготов. – 6.030508 «Фінанси і кредит» / Л.Б. Баранник; Дніпропетр. держ. фін. акад. – Д.: [ДДФА], 2010. – 276 с.
44. Топішко Н.П. Соціальний захист населення як механізм сприяння розвитку суспільства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.07 / Н.П. Топішко; Приват. вищ. навч. закл. «Львів. ун-т бізнесу та права». – Львів, 2014. – 20 с.
45. Гупало О.Г. Запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи: аналіз переваг та нових загроз / В.А. Зеленко, О.Г. Гупало // Наук. вісн.

Нац. лісотехн. ун-ту України: зб. наук.-техн. праць. – Львів, 2013. – Вип. 23.11. – С. 320-324.

46. Тищук Т.А. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання [Т.А. Тищук, Ю.М. Харазішвілі, Ю.І. Прилипко та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, - 2011. – 96 с.

47. Нарожна Н.І. Доходи пенсійного фонду: оптимізація формування та резерви зростання/ Нарожна Н.І.// Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля – 2013 р. №16 (205) с. 145-149.

48. Цигилик І.І. Проблеми розвитку пенсійної системи України // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №6. – с. 8-13

49. Коваль О.П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2012. – 240 с.

50. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання / О.І. Барановський; М-во освіти і науки України. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К.: КНТЕУ, 2009. – 753 с.

51. Александрова Г.М. Сучасний стан пенсійної системи України / Г.М. Александрова, Ю.Б. Кондакова // Молодий вчений. – 2016. - № 6. – с. 4-8.

52. Кириленко О.П. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія / О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк та ін. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 350 с.

53. Федорець М.Г. Сучасний стан та основні напрями реформування пенсійної системи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1484/1513>.

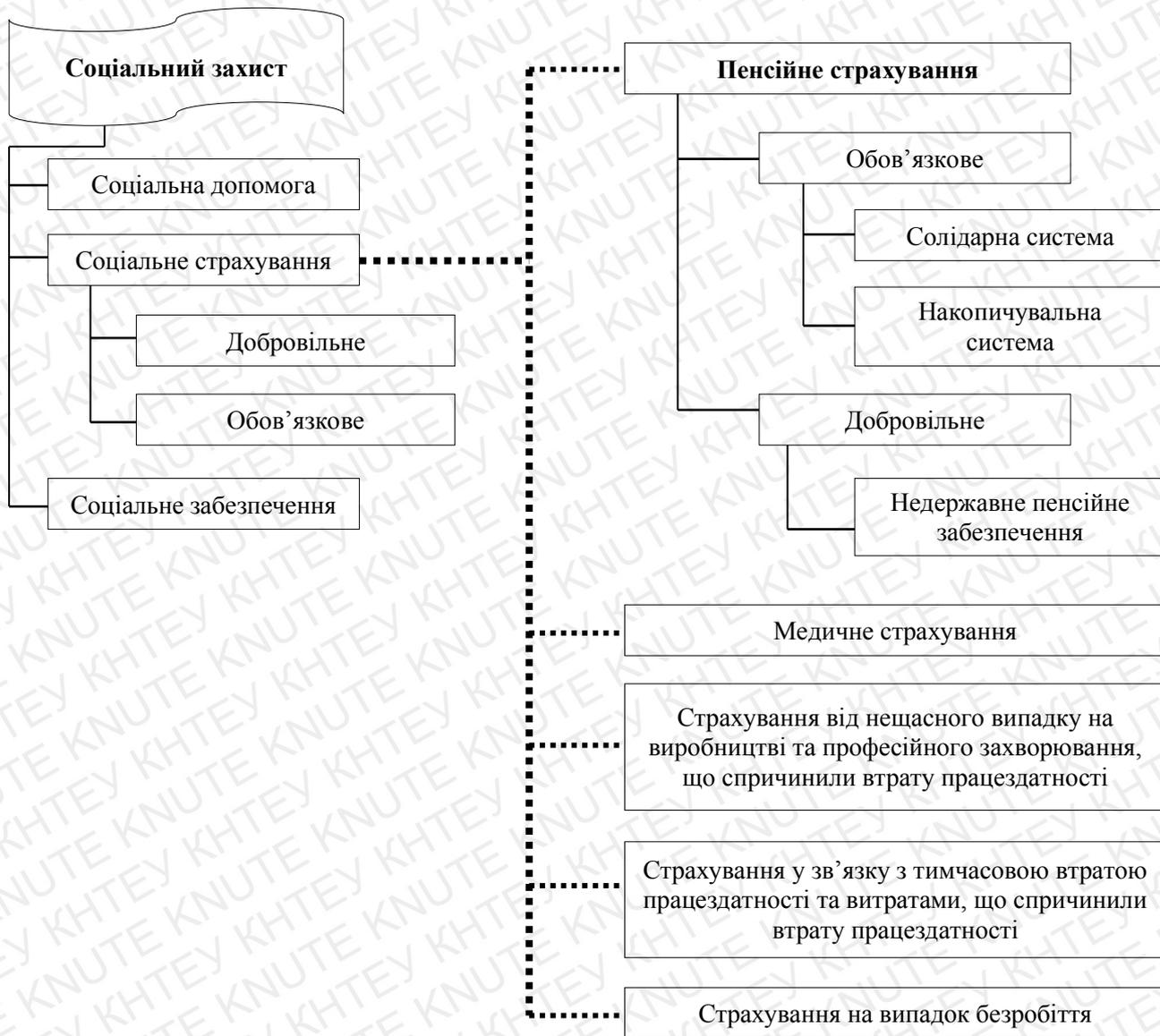
54. Хемій Г. Фінансова стійкість системи державного пенсійного страхування України / Г. Хемій // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2014. – Вип. 3. – с. 88-94.

55. Історичні аспекти розвитку пенсійної системи, передумови та мета створення Пенсійного фонду [Електронний ресурс]– Режим доступу:http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=208504&cat_id=95711.

ДОДАТКИ

Додаток А

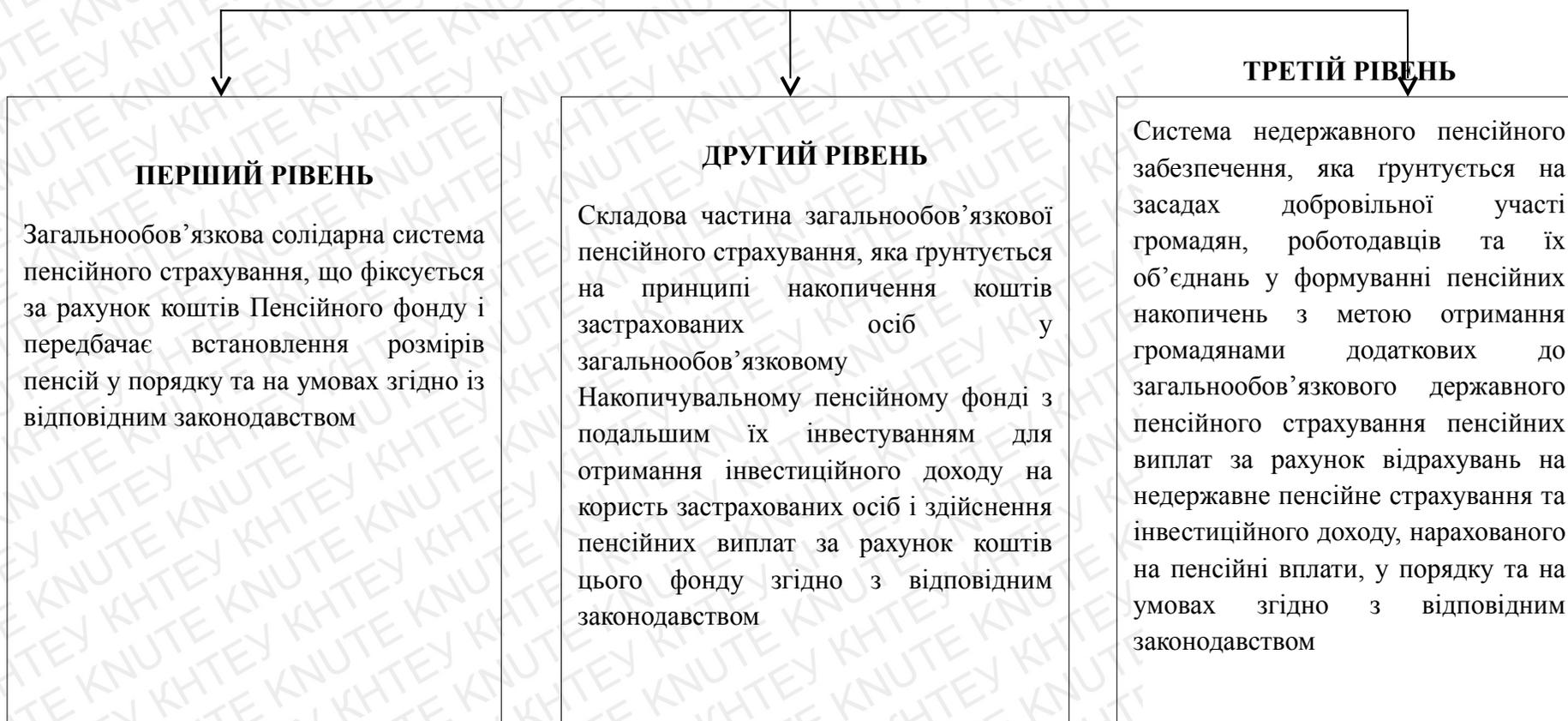
Структура соціального захисту населення України

Додаток Б

Рівні системи пенсійного забезпечення, що запроваджені в Україні

ЗМІШАНА СИСТЕМА

Додаток В

Еволюція пенсійної системи України

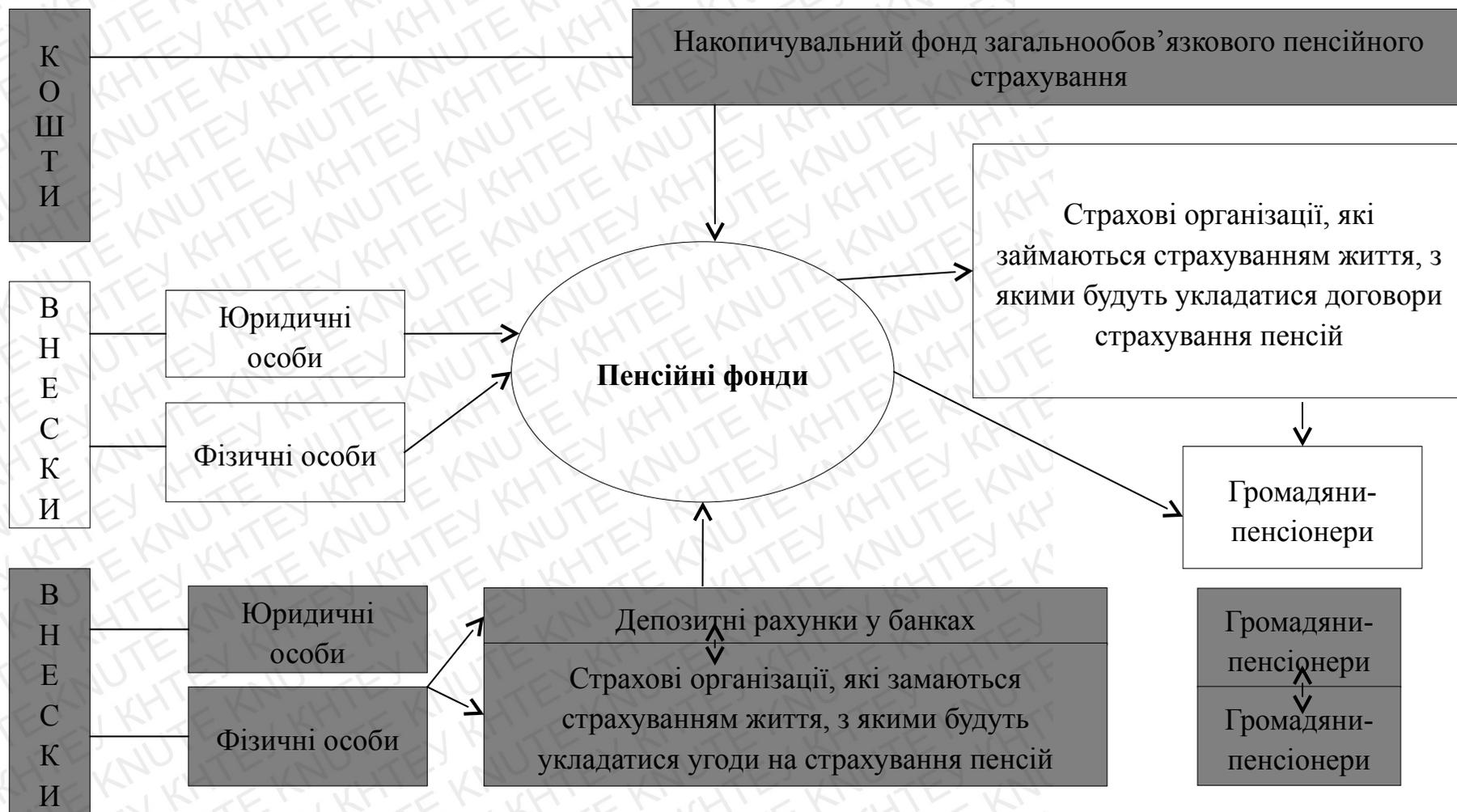
№ п/п	Період	Часовий період	Цільові групи	Фінансування та забезпечення	Основні соціально-економічні завдання пенсійної системи	Домінуючий тип пенсійної поведінки
	Етап, тип пенсійної системи					
1. Капіталістичний період (українські землі в складі Австрійської та Російської імперій)						
1.	I етап Державно-казначейська розподільна пенсійна система	Початок XVIII – середина XIX ст..	Державні службовці (у т.ч. члени сімей)	Державне казначейство	Створення ефективного державного апарату	Орієнтація на державний патерналізм
			Інші соціальні групи	Родинні фінансові та нефінансові джерела	-	Орієнтація на самозабезпечення старості
2.	II етап Централізована розподільно-накопичувальна пенсійна система	Середина XIX – початок XX ст..	Державні й земські службовці (у т.ч. члени їх сімей)	1. Державне казначейство	Створення ефективного державного апарату, системи освіти, охорони здоров'я	Посилення орієнтації на державний патерналізм і на самозабезпечення старості
				2. Еміретальний страхові пенсійні каси	Залучення довгострокових інвестицій в економіку. Забезпечення додаткової пенсії	
			Наймані робітники (у т.ч. члени їх сімей)	1. Страхові пенсійні й ощадно-домоміжні каси. 2. Обов'язкове соціальне страхування	Подолання бідності в період непрацездатності за інвалідністю та старості	Тиск на працедавців і державу з метою отримання соціальних гарантій забезпечення непрацездатності
			Селяни (сільське населення)	Родинні фінансові та нефінансові джерела	-	Орієнтація на самозабезпечення старості

Продовження додатку В

2. Соціалістичний період планової радянської економіки (більша частина українській земель у складі СРСР)						
3.	I етап Солідарна страхова пенсійна система	1917 – 1964 рр.	Робітники й службовці	Державний бюджет (1921 – 1937 рр. – страхові внески працюючих)	Соціальна підтримка непрацездатних (1921 – 1937 рр. – мобілізація коштів на індустріалізацію)	Орієнтація на державний патерналізм
			Селяни	Родинні фінансові, нефінансові джерела	-	Орієнтація на самозабезпечення в старості
4.	II етап Централізовано-розподільна пенсійна система	1964 – 1990 рр.	Усе населення	Державний бюджет (відрахування підприємств)	Соціальна підтримка непрацездатних. Забезпечення економічного розвитку країни	Орієнтація на державний патерналізм
3. Сучасний період трансформації ринкової економіки (незалежна Україна)						
5.	I етап Солідарна страхова пенсійна система	1991 – 2003 рр.	Усе населення	ПФУ (страхові внески підприємств і працюючих)	Забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів	Орієнтація на державний патерналізм
6.	II етап Дворівнева пенсійна система: I рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. II рівень – накопичувальна система недержавного пенсійного забезпечення	з 2004р.	Довічно бідні	Державний бюджет	Соціальна допомога інвалідам, особам, що не мають права на пенсію	Орієнтація на державний патерналізм
			Зайняті у формальному секторі економіки	I рівень – ПФУ (страхові внески)	Перерозподіл доходів протягом життєвого циклу	Поєднання орієнтації на державний патерналізм і на самозабезпечення старості
				III рівень – добровільні накопичувальні пенсійні програми	Забезпечення додаткової пенсії. Залучення довгострокових інвестицій в економіку. Ріст ВВП	
	Зайняті в неформальному секторі економіки	Фінансові та нефінансові активи	-	Орієнтація на самозабезпечення старості		

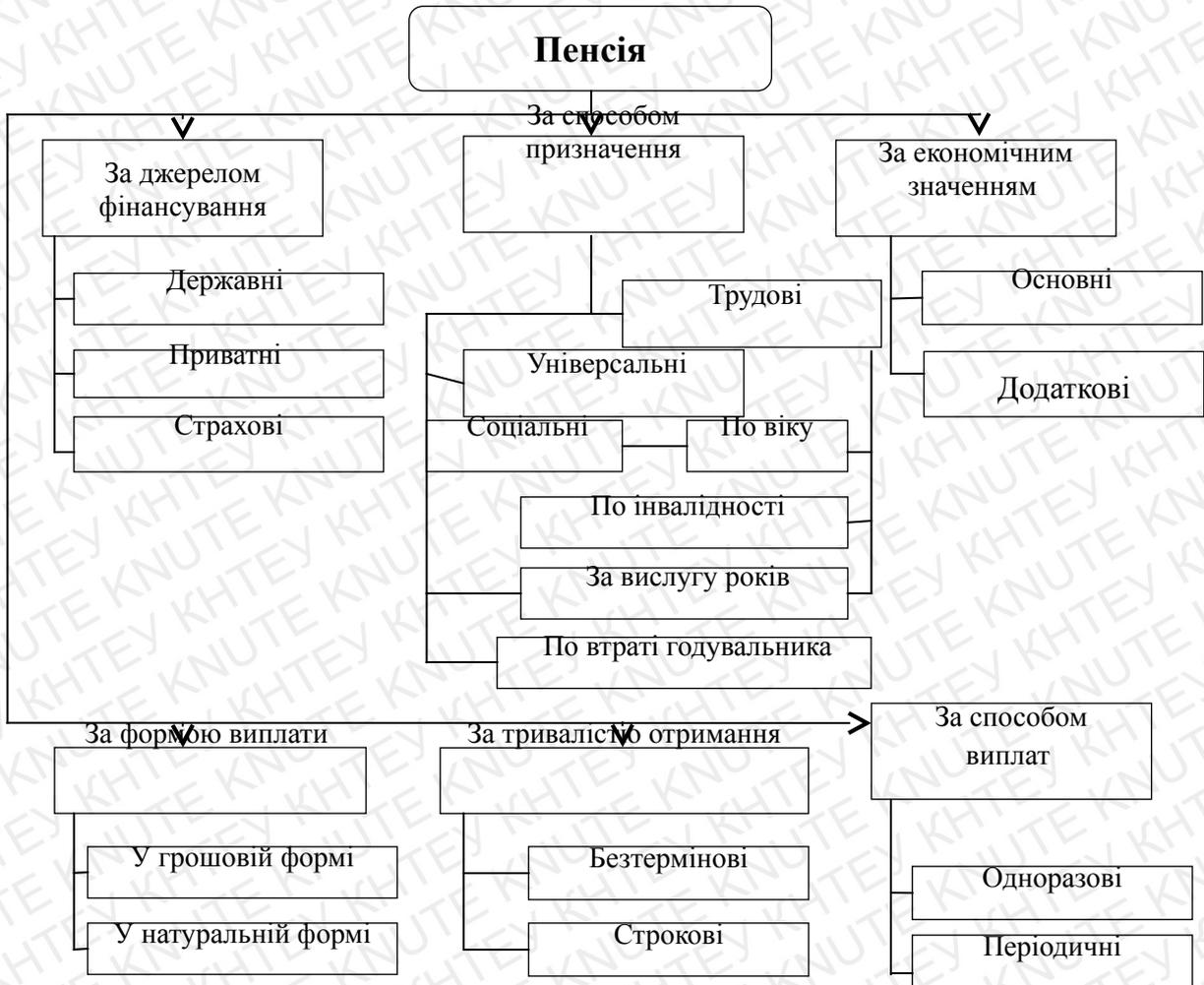
Додаток Д

Характеристика недержавного пенсійного забезпечення

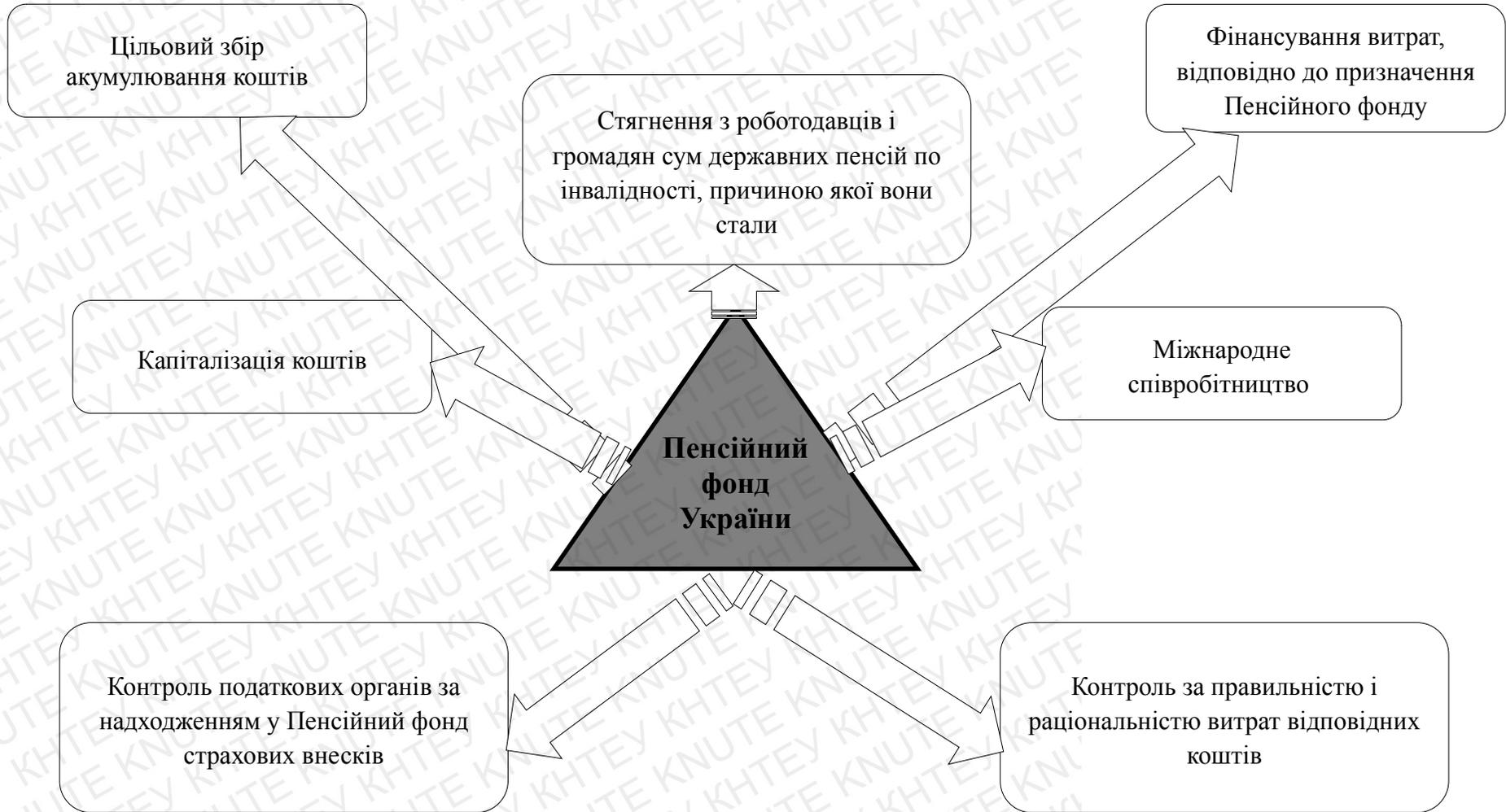
Додаток Ж

Класифікація пенсій за різними критеріями

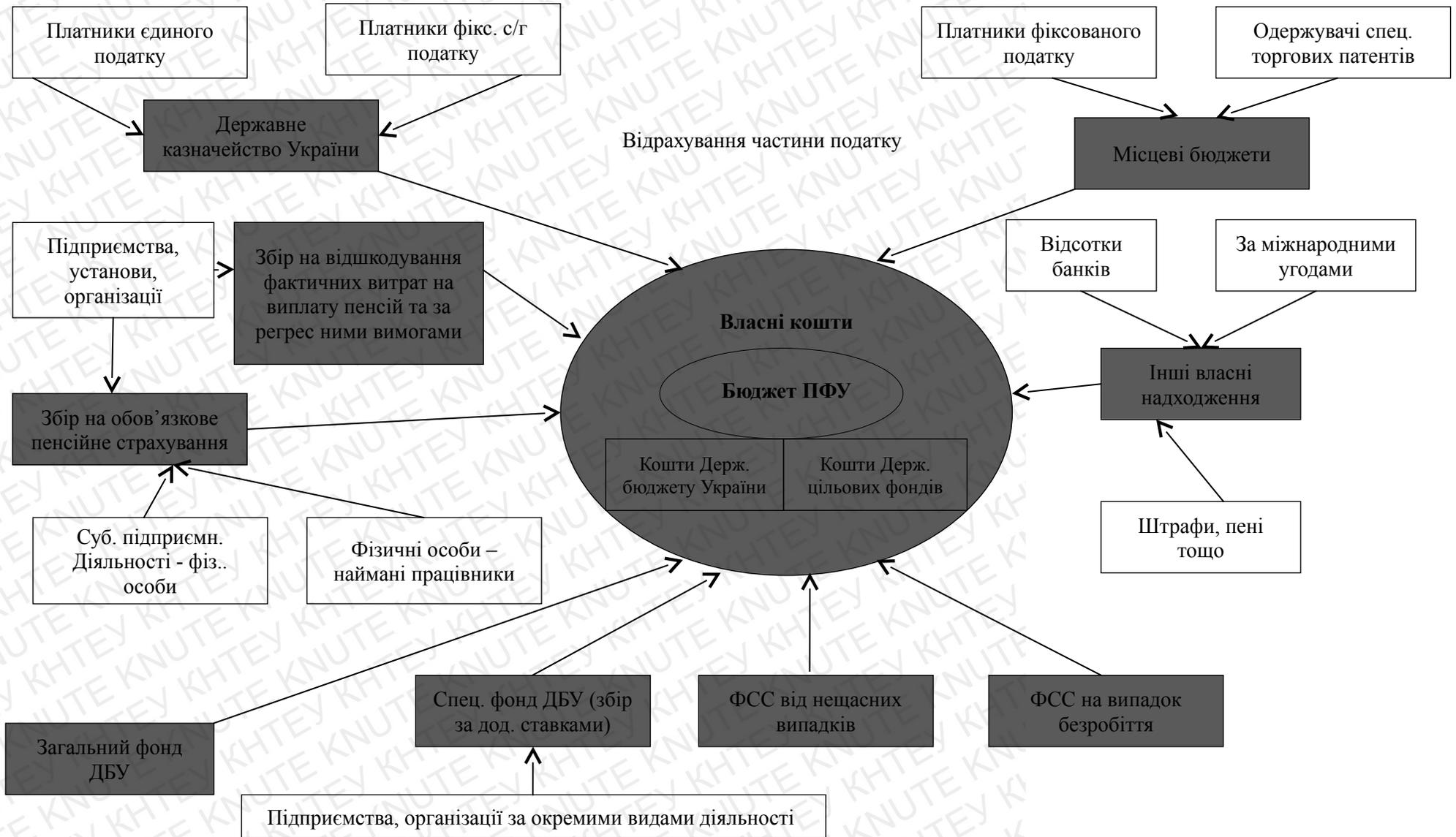
Додаток 3

Завдання та функції Пенсійного фонду України

Додаток К

Схема формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України

Додаток Л

Бюджет Пенсійного фонду України на 2018 рік

**353 628,6 млн.
грн..**

**Залишок власних коштів на
початок року (851,4 млн. грн..)**

**Доходи
(352 777,2 млн. грн..)**

**власні доходи
(213 463,8 млн. грн..)**

**кошти Державного бюджету
України(139 313,4 млн. грн..)**

**Видатки
(345 811,7 млн. грн..)**

**за рахунок власних доходів
(248 450,6 млн. грн..)**

**за рахунок коштів Державного
бюджету України(248 450,6
млн. грн..)**

**Залишок власних коштів на
кінець року (7 816,9 млн. грн..)**

Додаток М

Склад видатків Пенсійного фонду України

Додаток П

Схема руху внесків від учасників другого рівня

